

EXODUS 1-15

BEMÆRKNINGER TIL PRØVEOVERSÆTTELSEN

stud. teol.

Jens Bruun Kofoed

AP SERIEN 12

APRIL 1989

Arbejds papirer til prøveoversættelsen

Dansk Bibel-Institut, København

Forord til Arbejdspapirer til prøveoversættelsen (AP serien)

AP serien er et resultat af det arbejde, som lærere og studenter på Dansk Bibel-Institut og menighedsfakultetet i disse år udfører for at vurdere Det danske Bibelselskabs udgivelser af forslag til Gammel Testamente i ny oversættelse.

Vi har valgt at stille vore kommentarer til rådighed for en bredere offentlighed, da man fra flere sider har vist interesse for resultaterne fra arbejdet. Vi har dog ønsket at give dette materiale en uprætentiøs karakter, og analyserapporterne udsendes derfor kun som arbejdspapirer - løbende overvejelser til diskussionen om prøveoversættelserne.

De konkrete vers-for-vers bemærkninger er i første række tiltænkt redaktionskomiteen i dens videre redigeringsarbejde og har derfor faglig-teknisk karakter med sigte på oversættergruppen. Vi har dog bestræbt os på at udforme arbejdspapirerne, så man også uden for en snæver fagvidenskabelig kreds skulle kunne få et udbytte af kommentarerne. Hebraiske citater fra Gammel Testamente er derfor som hovedregel transskriberet og oversat. For at lette arbejdet har vi udviklet et notationssystem til klassificering af bemærkningernes karakter.

Vi har mange at takke midt i det store arbejde, som vi i disse år er med i. En varm tak til Det danske Bibelselskab for at man beredvilligt har stillet Prøveoversættelsen til rådighed på disketter. En dybfølt tak til de organisationer og privatpersoner, der har opmuntret til og støttet dette arbejde. Sidst men ikke mindst også en stor tak til de studenter og andre, som på forskellig vis har hjulpet os i dette møjsommelige arbejde.

AP 12
ANALYSE AF EXODUS 1-15

AP-12 er en række bemærkninger og kritiske kommentarer til Det danske Bibelselskabs prøveoversættelse (PO) til 2. Mosebog. Kommentarerne er resultatet af en gennemlæsning af forslaget til den ny oversættelse samt en vurdering af oversættelsesforslaget i forhold til den hebraiske tekst. Arbejdet er udformet som en række kortfattede kommentarer til specifikke problemer i forslaget. Desuden har jeg følt det nødvendigt at uddybe et enkelt problem i et appendix.

Arbejdet er blevet til på opfordring af og i samarbejde med Nicolai Winther-Nielsen, som jeg vil rette en særskilt tak til for god kritik og vejledning. Også tak til Leif Kjøller Rasmussen, der har læst korrektur på AP-12.

Yderligere eksemplarer af AP 12 fås på Dansk Bibel-Institut, Frederiksborggade 1b, 1360 København K eller Menighedsfakultetet, Kathrinebjergvej 75, 8200 Aarhus N. Der kan også bestilles andre udsendte numre i AP serien:

- AP 1: Leif Kjøller Rasmussen: Davids salmer 1-25 (50 kr + porto)
- AP 2: Nicolai Winther-Nielsen: Anden Samuelsbog 8-20 (50 kr + porto)
- AP 3: Nicolai Winther-Nielsen og Henrik Bartholdy: Hezekiel 20-48 (50 kr + porto)
- AP 4: Carsten Vang: Mikas Bog (20 kr + porto)
- AP 6: Claus-Heinrich Albertsen og Nicolai Winther-Nielsen: Hezekiel 1-19 (28 kr + porto)
- AP 7: Leif Kjøller Rasmussen: Davids salmer 26-50 (35 kr + porto)
- AP 9: Leif Kjøller Rasmussen: Davids salmer 51-75 (50 kr + porto)
- API0: Jan Mortensen: Amos
- APII: Leif Kjøller Rasmussen: Davids salmer 76-150

NOTATIONSSYSTEM

(ved Leif Kjølner Rasmussen og Nicolai Winther-Nielsen, november 1987)

I. GRAMMATISKE BEMÆRKNINGER

A. Tekstrettelse (konjekture)

- C1 Irrelevant (MT kan beholdes)
- C2 Relevant (tekstrettelse påkrævet eller sandsynlig)
- C3 Skjult (tekstindgreb er ikke anført i PO)

B. Grammatiske fejl

- G1 Morfologi (formlæren)
- G2 Syntaks (sætningsbygningen)
- G3 Partikler (småord oversat eller udeladt)

C. Leksikale fejl

- L1 Verbum (udsangsords betydning)
- L2 Nomen (navneords betydning)
- L3 Adled (frie tilføjelser som adverbier, præpositionsled m.m.)

II. EKSEGETISKE BEMÆRKNINGER

A. Historiske oplysninger

- H1 Kulturhistorien (bibelske eller nærorientalske paralleller)
- H2 Arkæologien (udgravningsresultater)

B. Eksegetisk analyse

- E1 Tolkningens mulighed begrænses (ensidig tolkning af et vers)
- E2 Teologisk nøglebegreb (et bibelsk begreb bibeholdes)
- E3 Kontekstanalyse (en tolkning i tekstens sammenhæng)
- E4 Inddeling (tekstens afgrænsning og indholdsangivelser)

C. Teksttypologiske hensyn

- T1 Narrativ struktur og stil (retoriske virkemidler)
- T2 Poetisk komposition (poesiens opbygning)
- T3 Tekstgrammatik (diskursanalytisk struktur)

III. DANSKSPROGLIG GENGIVELSE

- D1 Fri, unøjagtig eller omskrivende gengivelse
- D2 Konkordansmulighed oversat (inkonsekvent gengivelse)
- D3 Udeladelse fra hebraisk
- D4 Tilføjelse til dansk
- D5 Bedre dansk forslag
- D6 Stavefejl eller kommafejl
- D7 PO mundret dansk? (meningsbestemt? vagt udtryk? slang?)
- D8 PO bedre end DO
- D9 DO bedre end PO

IV. BIBELTEOLOGISKE HENSYN

- B1 NT sammenhæng (citat, hentydning eller idemæssig sammenhæng)
- B2 Systematisk teologi (dogmatik eller etik)
- B3 Kirkehistorisk begrundelse (hensyn til ældre danske bibler)
- B4 GT-teologi (idemæssig sammenhæng i GT)

ØVRIGE FORKORTELSER

- DO31 Den danske autoriserede oversættelse af GT fra 1931
- DO1871 Den danske autoriserede oversættelse af GT fra 1871
- DO1740 Den danske autoriserede oversættelse fra 1740
- Elb Revidierte Elberfelder Bibel (1986)
- LXX Septuaginta (den græske oversættelse)
- MT Biblia Hebraica Stuttgartensia (den hebraiske tekst)
- NIV New International Version (1978)
- NO30 Den norske autoriserede oversættelse fra 1930
- NO78 Den norske autoriserede oversættelse fra 1978
- PO Prøveoversættelsen fra Det danske Bibelselskab

EXODUS 1

- Ex 1,9 "Israelitterne er flere og talrigere end vi...".
- * "Israelitterne er nu flere og talrigere end vi...".
- G3 Bekræftelsespartiklen וְעַתָּה er udeladt, måske for at gøre oversættelsen mere idiomatisk dansk. En del af det dramatiserende element går herved tabt. Partiklen kan delvist tilgodeses ved at følge oversættelsespraksis fra andre eksempler som 4,23: 'Derfor vil jeg nu dræbe din førstefødte søn...' og 8,25: 'Nu forlader jeg dig...'. Se Pedersen 105f. Det samme gælder steder som 2,6.13; 3,2.13; 4,6.7; 5,16; 7,17; 8,16.17; 9,3.7; 10,4; 14,10.17; 15,26)
- Ex 1,11 De satte så hoverifogeder over dem, som skulle plage dem med slavearbejde, da Faraos forrådsbyer Pitom og Ramses skulle bygges.
- * De satte så slavefogeder over dem for at plage dem med slavearbejde, og de måtte bygge forrådsbyer til Farao: Pitom og Ramses.
- D7 Hoverifogeder er et lidet brugt dansk ord. D031 har fogeder, men slavefogeder vil være bedre.
- D1 G2 וְעַתָּה angiver hensigt, og bør oversættes med 'for at'.
- G3 PO's sætningsopbygning svarer ikke til den hebraiske syntaks. Hovedsætningen .....וַיִּבְנוּ עָרֵי מִסְכָּנוֹת לַפְרֵעִה, 'og de måtte bygge forrådsbyer til Farao.....', er i PO oversat som en bisætning, og det aktive וַיִּבְנוּ, 'måtte bygge' er oversat passivt, 'skulle bygges'.
- Ex 1,12 Men jo mere de plagede dem, des flere blev de, og des mere bredte de sig, så ægypterne fik afsky for israelitterne.
- * Men jo mere de plagede dem, des flere blev de, og des mere bredte de sig, så ægypterne gruede for israelitterne.
- L2 D5 Ifølge KB har וַיִּירָא med præpositionen לְ betydningen 'Ekel empfinden vor', mens det med וַיִּירָא betyder 'Grauen empfinden vor'. D031 har 'fik rædsel for', men 'gruede for' eller 'frygtede', er måske bedre dansk.
- Ex 1,15 Så fik hebræernes jordemødre - den ene hed Shifra, den anden Pu'a - den besked af ægypterkongen:
- * Så sagde ægypterkongen til hebræernes jordemødre - den ene hed Sjifra, den anden Pu'a:
- G1 Strengt taget bør narrative imp.cons. וַיֹּאמֶר, 'så sagde han..', oversættes aktivt, men måske er PO bedre, da Farao næppe selv talte til jordemødrene.
- D9 Det kan diskuteres hvordan de hebraiske navne skal gengives i en dansk oversættelse. I høj grad er det vel et temperamentspørgsmål, hvorvidt man ønsker at følge den internationale engelske udtale af disse navne (Sharon, Shamir osv.) eller om man ønsker at følge udviklingen i nyere dansk retskrivning, hvor det engelske 'sh' bliver til det mere danske 'sj'. שִׁפְרָה foreslås her oversat med 'sj'. (Det samme gælder steder, som 2,22; 6,15.16.17.19.22.23; 8,18; 9,26;), mens פּוּאָה foreslås oversat med 'z' (Det gælder steder, som 6,14.15.18.21.22).

Ex 1,16 "Når I forløser hebræernes kvinder, skal I holde øje med de to sten: er det en dreng, skal I dræbe ham; er det en pige, kan hun få lov at leve."

D4 D8 Betydningen af שני אבנים er stadig omdiskuteret. Ifølge KB og Holladay kan det betyde enten 'testiklerne' eller et slags fødselsremedie, bestående af to sten. Childs nævner, at "the most probable explanation remains a type of delivery stool of two stones on which the woman knelt. However, the translation 'genitals' is adopted by the AmTr and others because of the context". ("Exodus", p.6).

Udtrykket על-האבנים er i D01740 og D01871 oversat "...ser på stolen...", mens D031 har "...skal I se godt efter ved fødslen...". Det kan derfor overvejes, om der bør oversættes konkordant med ældre dansk bibeltradition 'fødselsstolen', eller om PO's 'de to sten' med efterfølgende fodnote, der åbner mulighed for begge forståelser, bør bevares.

Ex 1,17 Men jordemødrene frygtede Gud og gjorde ikke, hvad ægypterkongen havde sagt til dem, men lod drengene leve.

* Men jordemødrene frygtede Gud og gjorde ikke hvad ægypterkongen havde befalet dem, men lod drengene leve.

L1 Eftersom ægypterkongens ord til jordemødrene er bedst at forstå som en ordre, bør piel-formen af צוה oversættes "havde befalel".

Ex 1,18 Hvad er det I gør? I lader jo drengene leve!

D8 PO bedre end D0.

Ex 1,19 De er sunde, og de har født, inden jordemoderen når at komme.
* De har let ved at føde; inden jordemoderen når at komme, har de født.

L2 Ifølge KB betyder קַיָּים 'kraftig i henseende til at føde', og støtter således D031, mens Holladay, 'vigourus' (p.102), og D01740, 'men de ere stærke', underbygger PO. Ud fra sammenhængen må det vel konkluderes at teksten vil sige noget om deres fødedygtighed. Men PO's oversættelse 'sunde' er på dansk ikke uden videre analogt med 'at have let ved at føde'.

D9 PO giver derfor forkerte associationer, og udtrykket fra D031 bør bevares.

EXODUS 2

Ex 2,1 Der var en mand af Levi slægt, som giftede sig med en datter af Levi.

* En mand af Levi gik da hen og tog sig en datter af Levi til kone.

D1 Normalt præsenterer MT en person med formlen ויהי איש אחד, som PO oversætter med 'der var en mand', cf. PO til 1.Sam. 1,1. Teksten her har ויהי איש מבית לוי, og det virker derfor inkonsekvent, at der oversættes på samme måde, selvom PO måske er idiomatisk i orden.

H1 Carsten Vang nævner i en kommentar til Gen. 25,20, at "PO tilslører det forhold, at relationen mellem mand og kvinde i datiden var anderledes end i dag, og at manden dengang var den aktive i ægteskabsindgåelsen. Udtrykket 'gifte sig med'

har derimod ikke noget af dette valør i sig; det kan bruges om både mænd og kvinde, uden at der er sagt noget om det indbyrdes forhold (jfr. slagervisens "Å, Susanne, vil du gifte dig med mig!" - "Hun har giftet sig under sin stand").

Dertil kommer, at PO ikke er konsekvent i gengivelsen af $\text{נָשָׂא} > \text{נָשָׂה}$. I Gen. 4,19; 6,2; 25,1 hedder det "tage sig en kone"; og 28,9 gengiver samsvarende "(Esau) tog Mahalat til kone"; ligeledes 12,19. Og i Hos. 1,2 skriver PO: "tag dig en horkvinde til kone". Det samme gælder 2,21; 6,23.25.

Ex 2,2 Kvinden blev gravid...

D8 PO bedre end DO.

Ex 2,3 ...tog hun en sivkurv, tættede den med tjære og beg, lagde barnet i den...

* ...skaffede hun en sivkurv til ham, tættede den med tjære og beg, lagde drengen i den...

D3 C3 I oversættelsen af udtrykket וַיִּתֵּן אֵלָיו er וַיִּתֵּן udeladt. Måske skyldes det en skjult tekstrettelse. I en tekstkritisk note nævner BHS, at den samaritanske pentateuk og LXX læser וְאֵלָיו , 'hans mor', i stedet for MT's וַיִּתֵּן , 'til ham', og det ser ud til, at PO har valgt denne læsemåde. Tekstbevidnelserne gør det ikke nødvendigt at rette her, men ønsker PO at følge denne læsemåde, bør der i hvert fald gøres opmærksom på det.

D8 'Sivkurv' er bedre end DO31's 'kiste af papyrusrør'.

L2 D2 וַיִּתֵּן אֵלָיו bør oversættes med 'drengen'. I øvrigt er konkordansmulighed oversat, idet PO i v.9 oversætter samme ord med 'drengen'. (Det samme gælder steder, som 2,7.8).

Ex 2,5 ...mens hendes piger gik frem og tilbage på flodbredden. Hun fik øje på kurven mellem sivene og sendte sin slavinde ud efter den.

* ...mens hendes piger gik frem og tilbage på flodbredden. Hun fik øje på kurven mellem sivene og sendte sin hofdame ud efter den.

D8 Selvom פְּדָיָה iflg. KB og Holladay også kan betyde 'marriageable girl (still virgin)', tager PO nok bedre hensyn til konteksten ved at bruge oversættelsen 'maids', piger. Om de er jomfruer er uvedkommende i konteksten.

D5 Ordet 'slavinde' giver på dansk let associationer i retning af hårdt legemligt arbejde, og taget i betragtning at pigen var ansat ved hoffet, som Faraos datters tjenestepige, ville det måske være mere dækkende for det hebraiske פְּדָיָה her at oversætte med 'hofdame'. (cf. H.C. Andersens 'svinedrengen').

Ex 2,6 Da hun åbnede den, så hun barnet, en dreng, der lå og græd. Hun fik medynk med ham og sagde: "Det er et af hebræernes børn."

* Da hun åbnede den, så hun barnet, en dreng, og se, drengen græd. Hun fik medynk med ham, og sagde: "Det er et af hebræernes børn."

G3 Partiklen וַיִּרְאֵהוּ er udeladt. Det overraskende moment bliver derved nedtonet. Se i øvrigt kommentar til 1,9.

D8 Oversættelsen af וַיִּרְאֵהוּ med 'fik medynk' er mere mundret dansk end DO31's 'ynkedes'. Derfor bør også PO til 1.Sam. 23,21 "I føler med mig" oversættes konkordant med Ex. 2,6.

Ex 2,7 Hans søster sagde til Faraos datter: "Skal jeg gå hen og hen-

- te amme hos hebræerkvinderne, som kan give barnet bryst for dig?"
- * Hans søster sagde til Faraos datter: "Skal jeg gå hen og hente en amme hos hebræerkvinderne, som kan give drengen bryst for dig?"
- D7 Udtrykket 'hente amme' er ikke dansk. Korrekturfejl ?!
- T1 Om det hebraiske פָּדַתְּ לָאֵמָה skal oversættes med 'amme' eller 'give
- D8 bryst' er en smagssag (...!), begge udtryk er vel mundret dansk, men oversættelsen bliver mere flydende og varieret ved ikke at sætte de to udtryk 'en amme' og 'at amme' sammen.
- L2 פָּדַתְּ לָאֵמָה bør oversættes med 'drengen'. Se kommentar til 2,3.
- Ex 2,8 Faraos datter sagde ja, og pigen gik hen efter barnets mor.
- * Faraos datter sagde "ja", og pigen gik hen efter drengens mor.
- T1 Stilistisk er PO's oversættelse af לָאֵמָה med 'ja' god, men i lighed med oversættelsen af ordvekslingen i v. 6-7 bør citationstegn benyttes.
- L2 Ifølge KB har פָּדַתְּ לָאֵמָה hovedbetydningen 'Madchen' (dvs. en ung ugift pige, der biologisk set er jomfru). Det gamle danske ord 'jomfru' dækker vel bedst den betydning, men 'jomfru' passer ikke godt til en pige på 6-8 år. 'pige' er klart bedst her.
- L2 פָּדַתְּ לָאֵמָה bør oversættes med 'drengen'. Se kommentar til 2,3.
- Ex 2,11 ...for at se på deres slavearbejde...
- D8 PO's 'slavearbejde' bedre end DO31's trællearbejde.
- Ex 2,12 ...og skjulte liget i sandet.
- * ...og skjulte ham i sandet.
- D1 PO har unødvendigt oversat suffixet i הָאֵתְּמַלְאָהִי med 'liget'.
- Ex 2,13 ...og da så han to hebræere i slagsmål.
- * ...og han så nu to hebræere i slagsmål.
- G3 Bekræftelsespartiklen הֲנִינִי er udeladt. Se kommentar til 1,9.
- Ex 2,15 Da Faraos hørte om det, ville han slå Moses ihjel; men Moses flygtede fra Faraos og slog sig ned i landet Midjan.
- En dag sad han ved en brønd.
- * Da Faraos hørte om det, ville han slå Moses ihjel.
- Men Moses flygtede fra Faraos og tog ophold i landet Midjan, og opholdt sig en dag ved en brønd.
- T1 E4 PO har, sandsynligvis af narrative hensyn, knyttet den sidste sætning i v. 15 sammen med v. 16, men det er tvivlsomt om PO har ramt den hebraiske afsnitsinddeling korrekt. PO har valgt at begynde nyt afsnit med ordene עַל-הַבְּאֵר עָשָׂה לְמֹשֶׁה, 'En dag sad han ved en brønd', men hebraisk begynder ikke et nyt afsnit uden et explicit subjekt (en erkendelse fra diskursanalysen, som Nicolai Winther-Nielsen mundtligt har gjort mig opmærksom på), og da det netop findes i den forudgående sætning, må det være rigtigt at begynde det nye afsnit med 'וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה בְּאֶרֶץ מִדְיָן', 'Men Moses flygtede...' efterfulgt af en række lokativer (fra Faraos, til landet Midjan, ved en brønd).
- Ex 2,16 ...og de kom for at øse vand og fylde trugene for at vande deres fars får.
- * ...og de kom og øste vand og fyldte trugene for at vande deres fars får og geder.

- G1 En detalje. Den hebraiske imperfektum consecutivum פָּנְתָהּ, 'og (de) øste vand', er oversat finalt 'for at øse vand'.
- D7 PO's 'for at...for at...' resulterer i dårligt dansk.
- L2 Ifølge KB og Holladay betyder det hebraiske nomen פָּרָה small cattle (sheep and goats). PO har oversat med 'får', og indskrænker derved פָּרָה til kun at omfatte får. En mulighed er at beholde DO31's 'småkvæg', men skal man finde ordet i Nudansk Ordbog, skal man tilbage til 'gamle' udgaver, idet ordet ikke findes i den nyeste udgave (13. udg., 3. opl., p.873), (Under 'kvæg' nævnes det dog, at det i sjældne tilfælde *kan* bruges om får og geder). Desuden giver 'småkvæg' for nudanskeren nok i højere grad associationer i retning af kalve end af får og geder.
- D5 At bevare gammel sprogbrug og oversætte med 'småkvæg' er derfor en dårlig løsning. Bedre ville det være at oversætte på samme måde som NO78: 'får og geder'. (Det samme gælder steder, som 2,17.19; 3,1; 9,3; 10.9.24; 12,21.32.38).
- Ex 2,17 Så kom der nogle hyrder....og så gav han fårene vand.
- * Så kom der nogle hyrder....og så gav han deres får og geder vand.
- L3 D1 Possesivsuffixet i פָּרָה er ikke oversat.
- L2 Angående oversættelsen af פָּרָה se kommentar til 2,16.
- Ex 2,19 "Der var en ægypter, der forsvarede os mod hyrderne, og han øste også vand op til fårene."
- * "Der var en ægypter, der reddede os fra hyrderne, ja, han øste også vand for os og vandede fårene og gederne."
- D8 Ifølge KB har פָּנְתָהּ i hifil betydningen 'snatch away', 'take away', 'tear away' eller 'deliver', så 'reddede' er nok mere dækkende end DO31's 'hjælp' og PO's 'forsvarede'.
- G1/G2 PO tilgodeser ikke den hebraiske syntaks. Konstruktioner med
- D9 infinitiv absolutus foranstillet et verbum af samme rod,
- D1 forstærker udsagnets modus (Pedersen 1210). Det samme gælder 3,7.16; 4,14; 5,23; 8,24; 13,19; 15,26. DO31's 'ja, han øste også vand for os...' er derfor bedre end PO.
- L2 Angående oversættelsen af פָּרָה se kommentar til 2,16.
- Ex 2,20 "Hvorfor lod I ham blive tilbage? Hent ham, ..."
- * "Hvorfor lod I ham blive derude? Inviter ham hjem, ..."
- D9 DO31's 'blive derude' er nok bedre for פָּנְתָהּ, da det står i kontrast til 'komme hjem' i v. 19.
- L1 Ifølge KB betyder פָּנְתָהּ 'kalde', og DO31 rammer nok bedre med oversættelsen 'byd (ham) ind' i denne sammenhæng, end PO's 'hent (ham)'.
- Ex 2,21 Moses tog imod tilbudet om at blive boende hos manden. Han fik hans datter Sippora til kone,
- * Moses havde lyst til at blive hos manden, og han gav Moses sin datter Sippora til kone,
- L1 Det hebraiske פָּנְתָהּ er svært at oversætte. I denne sammenhæng betyder det vel at Moses både er glad for at være der, og derfor bestemmer sig for at blive, og at han påtager sig at blive boende som Sipporas mand, med de forpligtelser det medfører. Det er svært at få begge disse aspekter med i oversættelsen uden at omskrive for meget, og PO er i sin oversættelse nødt til at underforstå et tilbud fra Re'uel til Moses, om at han kan blive boende. Det bør derfor overvejes, om det ville være bedre at vende tilbage til udtrykket i D01871: 'Og
- B3

- Mose havde lyst til at blive hos manden'.
- G2 D1 Oversættelsen svarer ikke til den hebraiske syntaks. Moses' navn er udeladt, og det aktive יָרָא er oversat passivt.
- Ex 2,22 Moses gav ham navnet Gershom.
- * Moses gav ham navnet Gersjom.
- D7 Angående oversættelse af det hebraiske וַיִּשְׂמֵנו se kommentar til 1,15.
- Ex 2,25 ...og Gud tog sig af dem.
- * ...og Gud kendtes ved dem.
- L1 D9 PO's 'tog sig af dem' er for vagt. Hovedbetydningen af det hebraiske וַיִּטַּח er ifølge KB 'kende', og da der netop i sammenhængen er henvist til pagten med Abraham, Isak og Jakob, må meningen her være, at Gud pga. pagten kendes ved israelitterne som sit folk. DO31 er derfor bedre end PO.
- D2 Der bør i øvrigt oversættes konkordant med PO til Amos 3,2 "Kun jer kendes jeg ved".

EXODUS 3

- Ex 3,1 Og Moses var fårehyrde hos Jetro...
- * Og Moses vogtede får og geder hos Jetro...
- L2 Angående betydningen af וַיִּטַּח se kommentar til 2,16.
- Ex 3,2 Der viste Herrens engel sig for ham i en ild, der flammede op fra en tornebusk. Moses så, at busken stod i lys lue, men at den ikke brændte op,
- * Der viste HERRENS engel sig for ham i en ild, der flammede op fra en tornebusk. Moses så nu, at busken stod i lys lue, men at den ikke brændte op,
- E2 B4 D9 Gudsnavnet יְהוָה er så vigtig en teologisk term, at det bør fremtræde så nøjagtigt i oversættelsen som muligt. PO bør følge DO31 og fremhæve gudsnavnet ved at gengive det med kapitæler, 'HERREN'. Oversættelse af gudsnavnet er behandlet under punkt 6 i Appendix. Gudsnavnet forekommer 162 gange i Exodus 1-15, og kommentar til PO desangående er derfor kun nævnt her.
- G3 Angående oversættelse af partiklen וַיִּרְאֵהוּ se kommentar til 1,9.
- Ex 3,3 ...og tænkte: "Det var dog mærkeligt! Hvorfor brænder busken ikke op? Det må jeg hen og se nærmere på!"
- * ...og tænkte: "Jeg må hen og se nærmere på dette underlige syn. Hvorfor brænder busken ikke op?"
- D1 D5 Udtrykket $\text{וַיִּרְאֵהוּ אֶת-הַמִּצְרָאִים הַגִּדְלִים הַזֵּהִם}$ er besværligt at gengive på flydende dansk, uden at det overraskende moment i beretningen går tabt. Man kan dog måske, som PO her, vælge en meget fri gengivelse af den hebraiske tekst.
- L2 Det kan diskuteres, om ikke 'underligt' rammer det hebraiske udtryk $\text{וַיִּרְאֵהוּ אֶת-הַמִּצְרָאִים הַגִּדְלִים הַזֵּהִם}$ bedre end 'mærkeligt'.
- Ex 3,4 Men da Herren så, at han var på vej hen for at se det, råbte Gud til ham fra busken: "Moses! Moses!" Han svarede ja,...
- * Men da HERREN så, at han var på vej hen for at se det, råbte Gud til ham fra busken: "Moses! Moses!" Han svarede "ja, det

- er mig!",...
- G1 DO31 og DO1871 har 'Se, her er jeg', mens PO oversætter med 'svarede ja'. Bekræftelsespartiklen וַיִּבֶן gengives derved udmærket, mens suffixet i וַיִּבֶן ikke bliver tilgodeset. Dansk 'svare ja' har en anden betydning end MT's וַיִּבֶן , og det bør
- D2 derfor overvejes at oversætte konkordant med PO til 1.Sam. 3,4; 6;8, 'her er jeg', eller måske 'ja, her er jeg'. Sammenlign også Es.6,8.
- D6 I lighed med anden direkte tale, bør 'ja, her er jeg' have citationstegn.
- Ex 3,5 og Gud sagde: "Du må ikke komme nærmere! Tag dine sandaler af fødderne, for stedet, du står på, er hellig jord."
- * og Gud sagde: "Du må ikke komme tættere på! Tag dine sandaler af fødderne, for stedet, du står på, er hellig jord."
- G3 Det lokativiske adverbium הֵנָּה , herhen, er udeladt i oversættelsen. I stedet for at oversætte "'Du må ikke komme nærmere herhen...'" foreslås "'Du må ikke komme tættere på...'"
- D8 PO's 'sandaler' er mere korrekt end DO31's 'sko'.
- Ex 3,6 Da skjulte Moses sit ansigt, for han turde ikke se Gud.
- * Da skjulte Moses sit ansigt, for han var bange for at se på Gud.
- L1 Ifølge KB har verbet פָּחַד hovedbetydningen 'fear, be afraid of'. Der er ingen grund til at oversætte idiomatisk 'turde ikke', når vi på mundret dansk kan gengive verbets grundbetydning.
- Ex 3,7 Så sagde Herren: "Jeg har set mit folks lidelse i Ægypten, og jeg har hørt deres klageskrig over slavefogederne. Jeg har lagt mig deres lidelser på sinde,
- * Så sagde HERREN: "Jeg har nøje lagt mærke til mit folks elendighed i Ægypten, og har hørt deres klageskrig over deres undertrykkere. Jeg kender deres lidelser,
- G1 PO tilgodeser ikke den hebraiske syntaks. Konstruktioner med infinitiv absolutus foranstillet et verbum af samme rod, forstærker udsagnets modus. DO1871 har: 'jeg har grant seet mit folks elendighed...', og NO30's 'citat' af dette sted i Acta 7,34 har også udtrykket 'Grant har jeg set...'
- D5 Konstruktionen kan her tilgodeses ved oversættelsen 'Jeg har nøje lagt mærke til mit folks elendighed...'
- L2 Ifølge KB betyder עָנָו 'poverty, affliction'. 'Elendighed' dækker disse betydninger bedre end 'lidelse', der jo står sidst i verset.
- L1 Slavefogeder er en god oversættelse af det hebraiske עֲבָדִים (jvf. 1,11), men ikke af עֲבָדִים . Ifølge KB bør gal-participiet oversættes med 'oppressor', 'undertrykker', her עֲבָדִים , 'deres undertrykkere', eller måske endnu stærkere 'deres tyranner'.
- L1 D7 Oversættelsen af יָדַע , der har grundbetydningen 'at kende', er ligeledes upræcis. Desuden kan det diskuteres om 'Jeg har lagt mig på sinde' er mundret dansk.
- Ex 3,8 ...og derfor er jeg kommet ned for at befri dem fra ægypterne... Det er der, kana'anæerne... bor.
- * ...og jeg er kommet ned for at redde dem fra ægypterne... Til kana'anæernes... egn.
- D4 PO tilføjer uden grund et 'derfor'.
- L1 Oversættelsen 'redde fra' er mere dækkende for יָדַע end PO's

- 'befri fra'.
 D1 D9 Oversættelsen af אֶרֶץ-מִצְרַיִם er unødvenig omskrivende. 'Område' eller DO31's 'egn' er mere nudanske gengivelser.
- Ex 3,9 ...hvordan ægypterne undertrykker dem.
 D8 אֶת-הַלֶּחֶם אֲשֶׁר מֵצֵרִים לִחְצִים אֹתָם er bedre gengivet i PO end DO's 'den trængsel, ægypterne har bragt over dem'.
- Ex 3,12 "Jeg vil være med dig..."
 * "Jo, jeg vil være med dig..."
 G3 D8 Bekræftelsespartiklen כִּי er ikke tilgodeset i oversættelsen. 'כִּי anvendes til stærkere betoning' (Pedersen 105g), og kan her, på samme måde som DO31, delvis tilgodeses ved oversættelsen 'Jo,'. (DO1871 har 'sandelig,'). Derved bliver svaret også bedre knyttet sammen med Moses' spørgsmål i v.11.
- Ex 3,13 "Når jeg kommer til israelitterne..."
 * "Når jeg nu kommer til israelitterne..."
 G3 Partiklen הֵנּוּ er her foranstillet det personlige pronomen אֲנִי. Om der derfor skal oversættes som foreslået i 1,9 med 'nu', eller om partiklen er tilgodeset i oversættelsen 'når', kan diskuteres. Se i øvrigt kommentar til 1,9.
- Ex 3,14 Gud svarede Moses: "Jeg er den, jeg er!"..."Jeg er" har sendt mig til jer."
 * Gud svarede Moses: "Jeg er den, jeg er!"..."JEG ER" har sendt mig til jer."
 E2 D5 Angående åbenbaringen af gudsnavnet, se Appendix.
 E2 B4 I lighed med הָיָה er הָיָה en så vigtig teologisk term, at den bør gengives med kapitæler. Se Appendix.
- Ex 3,15 Den, der har sendt mig til jer, er Herren, jeres fædres Gud,..."
 * Det er HERREN, jeres fædres Gud, ..., som har sendt mig til jer.
 E2 B4 Gudsnavnet bør gengives med kapitæler. Se Appendix.
 G2 D1 PO har, sandsynligvis for at tilgodesse det foranstillede subjekt, gengivet den hebraiske hovedsætning med en bisætning. Den hebraiske emfase gengives bedre på dansk med 'Det er HERREN, som...'
- Ex 3,16 Herren, jeres fædres Gud,..."Jeg har lagt mærke til jer..."
 * HERREN, jeres fædres Gud,..."Jeg har nøje lagt mærke til jer...
 G1 Den hebraiske konstruktion med infinitiv absolutus foranstillet verbum af samme rod er ikke tilgodeset. Se kommentar til 2,19.
- Ex 3,17 og jeg har besluttet at føre jer bort fra lidelsen i Ægypten, og jeg har besluttet at føre jer væk fra Ægyptens elendighed,
 * Udtrykket 'væk fra' er mere mundret dansk end 'bort fra'.
 D7
 L2 Angående וָיָצֵא, se kommentar til v.7.
- Ex 3,19 hvis ikke han mærker en stærk hånd.
 * medmindre han tvinges med hård hånd.
 D7 D5 Udtrykket 'hånd' er et nøgleord i MT, og det er derfor fint, når PO gengiver det også i den danske oversættelse. Men 'at mærke en stærk hånd' er ikke mundret dansk, og rammer heller

ikke det hebraiske metafors betydning præcist. Oversættelsen 'medmindre han tvinges med hård hånd' bør derfor overvejes.

- Ex 3,21 Og jeg vil lade ægypterne fatte velvilje for dette folk,
 * Og jeg vil lade folket finde velvilje hos ægypterne,
 D7 D5 Udtrykket 'fatte velvilje for' er bedre end D031's 'stemme
 D2 gunstigt'. I Gen.6,8 har PO gengivet samme udtryk med 'fundet
 velvilje', og det bør overvejes, om ikke denne gengivelse er
 mere nudansk, end PO's 'fatte velvilje'.
- Ex 3,22 Hver kvinde skal I bede sin nabokone og de kvinder, de har
 boende i huset, om ting af sølv og guld og om klæder. Det
 skal I give jeres sønner og døtre at bære. På den måde skal I
 plyndre Ægypten.
 * Hver kvinde skal bede sin nabokone og de kvinder, som er hos
 hende, om ting af sølv og guld og om tøj. Det skal I give
 jeres sønner og døtre på. På den måde skal I plyndre Ægypten.
 D6 D1 PO er uklar, sandsynligvis pga. korrekturfejl. Suffixet i
 D5 פָּאָרְטִים er singularis. Udtrykkene 'tøj' og 'give...på' er mere
 mundret dansk end 'klæder' og 'give...at bære'.

EXODUS 4

- Ex 4,3 og Moses ville løbe væk.
 * og Moses ville flygte fra den.
 D3 פָּרַחְתִּי er ikke oversat. I forbindelse med fare er 'flygte' vel
 den mest korrekte oversættelse af פָּרַחְתִּי.
- Ex 4,6 Derpå sagde Herren til ham:...var den spedalsk, hvid som sne.
 * Derpå sagde HERREN til ham:...var den pludselig blevet spe-
 dalsk, hvid som sne.
 G3 Partiklen פָּאָרְטִים er ikke tilgodeset i oversættelsen, hvorved en
 del af det overraskende moment går tabt. Partiklen kan her
 delvist tilgodeses ved oversættelsen 'pludselig' eller 'nu',
 konkordant med oversættelsespraksis fra andre eksempler. Se
 kommentar til 1,9.
- Ex 4,7 "Stik din hånd ind på brystet igen," sagde Herren. Det gjorde
 Moses, og da han trak hånden ud, havde den fået sin farve
 igen.
 * "Stik din hånd ind på brystet igen," sagde HERREN. Det gjorde
 Moses, og da han trak hånden ud, havde den lige så pludselig
 fået sin farve igen.
 D1 D8 PO har tydeliggjort de underforståede subjekter i den
 hebraiske tekst. Det er i orden, da det er med til at
 klargøre ordvekslingen i teksten
 G3 Partiklen פָּאָרְטִים er ikke tilgodeset. I lighed med oversættelsen
 af v.6 kan den delvist tilgodeses med oversættelsen 'lige så
 pludselig' eller konkordant med praksis fra andre eksempler
 'nu'. Se kommentar til 1,9.
- Ex 4,9 det vand, du tager fra Nilen, skal blive til blod på jorden.
 * det vand, du tager fra Nilen, skal så blive til blod på
 jorden.
 T1 D9 For bedre at fremhæve konsekutivformerne og dermed give
 teksten en bedre narrativ struktur bør der indføres et 'så'.

D031 bør bevares.

Ex 4,10 "Undskyld, Herre, men jeg har ikke ordet i min magt, og har aldrig haft det; jeg har det heller ikke nu, efter at du er begyndt at tale til mig. Jeg har svært ved at udtrykke mig i ord."

* "Ak, Herre, men jeg har ikke ordet i min magt, og har aldrig haft det; jeg har det heller ikke nu, efter at du er begyndt at tale til din tjener. Jeg har svært ved at udtrykke mig i ord."

D7 D9 I betragtning af hvem ordvekslingen foregår mellem, er det for hverdagsdansk at oversætte 'א' med 'undskyld'. Det dækker ikke det hebraiske udråbs betydning og giver associationer i retning af 'undskyld hr.'. 'Undskyld mig, Herre' kunne overvejes.

D1 אָנֹכִי, din tjener, er unødvendigt oversat med 'mig', og bør oversættes konkordant med praksis fra andre steder, f.eks. Dt.3,24; 1.Sam.3,9.

D2 Ang. אָנֹכִי se i øvrigt kommentar til 5,16.

Ex 4,12 Gå nu! Jeg vil være med din mund og fortælle dig, hvad du skal sige".

* Gå nu! Jeg vil være med din mund og lære dig, hvad du skal sige".

E2 L1 Måske har PO tilsigtet en mere narrativ teologisk eller sekundær betydning med sit 'fortælle dig'? KB oplyser, at hovedbetydningen af verbet אָנֹכִי, der kun bruges i hifil, er

D9 'undervise, lære', og kun med אָנֹכִי kan det have betydningen 'instruere, fortælle'. Der bør derfor oversættes 'lære'.

Ex 4,13 "Undskyld, Herre,...

* "Ak, Herre,...

D7 D9 Se kommentar til 4,10.

Ex 4,14 Da blev Herren vred... Han kan tale, ved jeg.

* Da blev HERREN vred... Han kan i hvert fald tale, ved jeg.

G1 Den hebraiske konstruktion med infinitiv absolutus efterfulgt af verbum af samme rod, bør tilgodeses i oversættelsen. Her kan der evt. indføres 'i hvert fald'. Se i øvrigt kommentar til 2,19.

Ex 4,15 ...og fortælle jer, hvad I skal gøre.

* ...og lære jer, hvad I skal gøre.

L1 D9 Angående אָנֹכִי se kommentar til 4,12.

Ex 4,16 ...og du skal være gud for ham.

* ...og du skal være som Gud for ham.

L3 B4 PO har gengivet אֲנִי הָיִיתִי לְךָ אֱלֹהִים med 'og du skal være gud for ham'. D01871 har 'og du skal være ham som en gud', mens D031 har 'og du skal være som gud for ham'. Spørgsmålet er, hvordan præpositionen לְ + nominet אֲנִי הָיִיתִי skal oversættes. KB oplyser, at 'לְ is always preposition and indicates that a thing is existing or acting towards, in the presence of, or for another thing;'. Af konteksten fremgår det, at HERREN vil lægge ordene i munden på Moses, og at Moses skal lægge ordene i munden på Aron. Derved handler Moses på Guds vegne og bliver ikke derved Gud, men som Gud, for Aron. For at tydeliggøre dette i oversættelsen, bør אֲנִי הָיִיתִי לְךָ אֱלֹהִים

gengives med 'og du skal være som Gud for ham'.

Ex 4,18 "Tag du roligt af sted."

* "Gå med fred."

L1 L3 PO's oversættelse af לָךְ לָפָנַי er ikke dækkende. Konstruktionen לָךְ לָפָנַי forekommer 4 andre steder i MT, og PO har oversat de 3 med 'Gå med fred' (Dom.18,6; 1.Sam.1,17; 20,42;), mens det fjerde er oversat 'Gå du bare roligt hjem' (2.Kong.5,19). Konstruktionen er en afskeds- og fredshilsen, og PO bør derfor følge sit eget forslag og oversætte 'Gå med fred', her og i 2.Kong.5,19.

Ex 4,21 "Når du kommer tilbage til Ægypten, skal du gøre alle de tegn for Farao, som jeg har givet dig magt til.

* "Når du kommer tilbage til Ægypten, så sørg du for at gøre alle de tegn for Farao, som jeg giver dig magt til.

D3 PO har udeladt at oversætte וְעָשִׂיתָ, og nedtoner dermed det udtrykkelige i påbudet til Moses.

Overskr. Herren overfalder Moses

* HERREN møder Moses

E4 Jvf. kommentar til 4,24 bør 'overfaldt' rettes til 'mødte'. Se note til 4,24.

Ex 4,24 Undervejs i et natteherberge, overfaldt Herren ham og ville slå ham ihjel.

* Undervejs i et natteherberge, mødte Herren ham og ville slå ham ihjel.

L1 E1 Ifølge KB har וַיִּפְגְּעוּ betydningen 'meet, encounter'. PO har fejlagtigt oversat med 'overfaldt'. Der bør derfor oversættes konkordant med 4,27, hvor samme ord netop er oversat med 'og mødte ham'.

Ex 4,27 Herren havde sagt til Aron, at han skulle gå Moses i møde ude i ørkenen.

* Herren sagde til Aron: "Gå Moses i møde ude i ørkenen".

G2 PO's sætningsopbygning svarer ikke til den hebraiske syntaks. Den direkte tale וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל אֲרֹנָה בְּמִדְבָּר הַהוּא er oversat som indirekte tale. PO forsøger måske på, at få en mere flydende gengivelse på dansk, men udelader således en del af de dramatiserende elementer i beretningen.

Ex 4,28 ...og om alle de tegn, han havde givet ham besked om.

* ...og om alle de tegn, han havde befalet ham at gøre.

L1 Det hebraiske וַיִּצְוֶה har ifølge KB betydningen 'appoint, order a person', og bør derfor oversættes med 'beordret' eller 'befalet'.

Ex 4,30 ...og Aron gentog alt det,...

L1 Isoleret set, bør וַיִּגְדֹּל vel oversættes med 'fortalte', men muligvis har PO forbedret gengivelsen, ved oversættelsen 'gentog', i stedet for gentagne gange at skrive 'fortalte'.

Ex 4,31 Og da de hørte, at Herren havde lagt mærke til israelitterne og set deres lidelse, bøjede de sig i bøn.

* Og da de hørte, at HERREN havde lagt mærke til israelitterne og set deres elendighed, bøjede de sig i bøn.

L2 Det hebraiske וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ bør oversættes med 'elendighed'. Se

kommentar til 3,7.

EXODUS 5

Overskr. Farao skærper israeliternes vilkår

* Farao strammer grebet om israelitterne

E4 D5 Man kan skærpe forsikringsvilkår, men her er PO næppe mundret dansk.

Ex 5,1 "Dette siger Herren, Israels Gud: Lad mit folk gå, så de kan fejre min fest i ørkenen.

* "Dette siger HERREN, Israels Gud: Lad mit folk gå, så de kan fejre højtid for mig i ørkenen.

D5 KB oplyser med henvisning til Ex.5,1, at לָמַד + הָ betyder 'to worship a god'. PO oversætter med 'fejre fest', som vel næppe dækker denne betydning. Desuden er 'fejre fest' fonetisk svært at udtale. D031's 'holde højtid' dækker nok bedre æres- og tilbedelsesmomentet, men har på dansk karakter af at være en årligt tilbagevendende begivenhed, hvilket der ikke på dette tidspunkt er tale om. I den henseende er PO's 'fejre fest' bedre, men det bør overvejes, om ikke 'fejre gudstjeneste' var en mulighed. En anden mulighed er blot at ændre D031's 'holde højtid' til 'fejre højtid'. Se også 13,6.

Ex 5,2 Men Farao svarede: "Hvem er den Herre, som jeg skulle adlyde, så jeg lod israelitterne gå? Jeg kender ikke Herren..."

* Men Farao svarede: "Hvem er HERREN, som jeg skulle adlyde, så jeg lod israelitterne gå? Jeg kender ikke HERREN..."

E2 B4 Gudsnavnet er så vigtigt et begreb, at det ikke, som i PO, kan laves om fra 'Herren' til 'den Herre', og under alle omstændigheder bør det gengives med kapitæler. Se kommentar til 3,2 og Appendix.

Ex 5,6 Samme dag befalede Farao folkets slavefogeder og deres arbejdsformænd,...

* Samme dag befalede Farao folkets slavefogeder og deres arbejdsformænd:

D8 Det hebraiske מְשִׁיבֵי can være svært at oversætte. KB oplyser, at det drejer sig om en person, der sætter folk i arbejde, 'scribe, organizing officer'. I Jos.1,10 oversætter PO samme ord med 'skrivere', men på dansk giver 'skriver' mere associationer i retning af 'oversætter' eller 'sekretær'. En arbejdsformand er på dansk en person, der leder og fordeler arbejdet for sin foresatte, og derfor er PO's 'arbejdsformænd' bedre end D031's 'opsynsmænd'. Det samme gælder 5,10.14.15.19.

PO følger desuden den hebraiske syntaks, hvor det fremgår tydeligt, at det er slavefogedernes arbejdsformænd, og ikke som D031 har oversat 'folkets arbejdsformænd'.

T1 Det hebraiske מְשִׁיבֵי sidst i vers 6 angiver direkte tale, og som sådan bør den gengives i vers 7 og følgende.

Ex 5,7 ,at de ikke længere måtte give dem hakkelse til fremstillingen af teglsten, som de hidtil havde gjort. "Lad dem selv gå ud og samle hakkelse.

- * "I må ikke give længere give folket halm til fremstillingen af teglsten. Lad dem selv gå ud og samle halm."
- T1 ~~וְהָאֵלֹהִים~~ i det foregående vers angiver direkte tale.
- D9 Hvad er hakkelse? Først af vers 12 fremgår det, at det er halm. Nudansk Ordbog oplyser, at 'hakkelse' er 'småtskåret strå til kreaturfoder' og PO's oversættelse giver derfor let associationer i den retning. KB oplyser, at ~~וְהָאֵלֹהִים~~ er fint hakket halm, 'ears treshed fine', men selvom PO's 'hakkelse' kan dække denne betydning, bør DO31's 'halm', for forståelsens skyld, bevares, eventuelt med fodnote.
- Ex 5,8 Det er derfor de råber op om, at de vil ud og ofre til deres Gud.
- * Det er derfor de råber op og siger: "Lad os gå ud og ofre til vores Gud".
- T1 ~~וְהָאֵלֹהִים~~ angiver direkte tale.
- Ex 5,10 Så gik slavefogederne og formændene til folkene og sagde: "Dette siger Faraos: Jeg vil ikke levere jer hakkelse!"
- * Så gik slavefogederne og arbejdsformændene til folket og sagde: "Dette siger Faraos: Jeg vil ikke levere jer halm!"
- L2 ~~וְהָאֵלֹהִים~~ bør oversættes konkordant med 5,6.
- G1 ~~וְהָאֵלֹהִים~~ er singularis, 'folket'. Måske står ~~וְהָאֵלֹהִים~~ i betydningen 'folket' = 'arbejderne'?
- D9 Angående oversættelsen af ~~וְהָאֵלֹהִים~~, så kommentar til 5,7.
- Ex 5,13 ...ligesom dengang I fik leveret hakkelse."
- * ...ligesom dengang I fik leveret halm."
- D9 Angående oversættelsen af ~~וְהָאֵלֹהִים~~, så kommentar til 5,7.
- Ex 5,14 Og Faraos slavefogeder pryglede de formænd, som de havde indsat over israelitterne og sagde:
- * Og israelitternes arbejdsformænd, som Faraos fogeder havde sat over dem, fik prygl, og der blev sagt til dem:
- D8 Skal den hebraiske syntaks følges, bør der oversættes som foreslået, men sproget bliver derved lettere knudret. Det kan derfor overvejes at følge PO og oversætte passivsætningen aktivt, og dermed få en mere flydende gengivelse.
- L2 ~~וְהָאֵלֹהִים~~ bør oversættes konkordant med 5,6.
- Ex 5,15 Israelitternes formænd gik da til Faraos...
- * Israelitternes arbejdsformænd gik da til Faraos...
- L2 ~~וְהָאֵלֹהִים~~ bør oversættes konkordant med 5,6.
- Ex 5,16 "Hvorfor behandler du dine trælle sådan? Dine trælle får ikke hakkelse, og alligevel får vi besked om at lave teglsten. Dine trælle bliver pryglet, men det er dit folk, der er skyld i det."
- * "Hvorfor behandler du dine slaver sådan? Dine slaver får ikke halm, og alligevel siger man til os: lav teglsten! Dine slaver bliver pryglet, du forsynder dig mod dit folk".
- D2 I AP-serien til 1. Samuelsbog behandler Nicolai Winther Nielsen i en kommentar til 1,11 den hebraiske rod ~~וְהָאֵלֹהִים~~: "Den hebraiske rod ~~וְהָאֵלֹהִים~~ har på dansk et betydningsomfang svarende til 'tjener', 'slave' og 'træl'. I bønner til Gud bruger PO sædvanligvis tiltaleformen "din tjener", således: "Du, Herre Gud, har allerede vist din tjener din storhed og din styrke

hånd" (Dt.3,24), og det sker også i et berømt eksempel i postkonteksten, hvor Eli siger til Samuel: "Gå hen og læg dig til at sove. Hvis der bliver kaldt på dig igen, skal du sige: Tal Jahve, din tjener hører!" (1.Sam.3,9 cf.v.10).

Ud over Ex.2,11 bruger PO kun 'slave' om Josef og brødrene i Ægypten (Ps.105,17; Gn.44,10.17.33), men det virker inkonsekvent, når PO her pludselig oversætter עֶבֶד med 'træl'. 'Træl' er ikke mundret dansk, og da det i 2,11 er oversat 'slave' bør der oversættes konkordant med dette.

- D9 Angående oversættelsen af עֶבֶד, så kommentar til 5,7.
 T1 PO's gengivelse svarer ikke til den hebraiske syntaks. Den direkte tale, angivet af עֲבַדְתָּךְ med imperativen עֲבַד, er i PO gengivet som indirekte tale.
 G2 Sidst i sætningen kan det være svært at afgøre, hvorvidt עֲבַד er subjekt eller objekt. Taget i betragtning, at israelitternes arbejdsformænd på enhver mulig måde forsøger at fremhæve deres anliggende for Farao, ville עֲבַד sandsynligvis have været foranstillet עֲבָדוּךָ, hvis det havde været subjekt. Derfor er עֲבַד er foreslået oversat som objekt.

Ex 5,18 I får ikke hakkelse,

* I får ikke halm,

D9 Angående oversættelsen af עֶבֶד, så kommentar til 5,7.

Ex 5,19 Da israelitternes formænd hørte, at der ikke måtte skæres ned på det daglige antal teglsten, følte de sig i klemme,

* Men israelitternes arbejdsformænd følte sig i klemme, ved at skulle sige: "Der bliver ikke skåret ned på det daglige antal teglsten".

T1 D5 PO har gengivet den direkte tale som indirekte.

L2 עֲבַדְתָּךְ bør oversættes konkordant med 5,6.

Ex 5,20 og da de på vej bort fra Farao traf Moses og Aron, som stod og ventede på dem,

* På vej bort fra Farao traf de Moses og Aron, som stod og ventede på dem,

G2 Se kommentar til 5,19.

Ex 5,23 ...og du har ikke befriet dit folk!"

* ...og du har ikke slet ikke befriet dit folk!"

G1 Den hebraiske konstruktion med infinitiv absolutus fulgt af finit verbum af samme rod, er ikke tilgodeset. Se iøvrigt kommentar til 2,19.

EXODUS 6

Ex 6,1 "Nu skal du få at se, hvad jeg vil gøre ved Farao! Når han mærker en stærk hånd, skal han lade dem gå; han skal drive dem ud af sit land, når han mærker så stærk en hånd."

* "Nu skal du få at se, hvad jeg vil gøre ved Farao! Når han tvinges med hård hånd, skal han lade dem gå; han skal drive dem ud af sit land, når han tvinges med så hård en hånd."

D7 D5 PO har korrekt forsøgt at bevare nøgleordet 'hånd', men udtrykket 'at mærke en stærk hånd' er ikke mundret dansk. Jvf. 3,19 bør det derfor overvejes at oversætte det hebraiske

- Ex 6,15 Jemuel, Jamin, Ohad, Jakin, Sohar og Saul;
 * Jemuel, Jamin, Ohad, Jakon, Zohar og Sja'ul;
 D9 Angående 'Sohar', se kommentar til 6,14.
 D9 Det hebraiske שׁוֹהַר bør gengives med 'sj'. Se kommentar til 1,15.
 Det gælder også steder som 6,16 Gersjon; 6,17 Sjim'i; 6,19 Musji; 6,22 Misjael; 6,23 Elisjaba; Naksjon.
- Ex 6,20 Amram giftede sig med sin fars søster Jokebed.
 * Amram tog sin faster Jokebed til kone.
 D9 'faster' er mundret dansk. Ingen grund til at ændre fra DO31.
 H1/E1 Angående gengivelsen af $\text{אֵלֶיָּהָּ...אֵלֶיָּהָּ}$ se kommentar til 2,1.
- Ex 6,23 , der var en datter af Abinadab
 * , der var en datter af Amminadab
 D9 Korrekturfejl? אֲמִינָדָב bør, som i DO31, transskriberes 'Amminadab'.
- Ex 6,25 Hun fødte Pinehas.
 * Hun fødte Pinhas.
 D2 I lighed med i El'asar i 6,23 bør sewa'et i אֶלֶיָּהָּ ikke transskriberes til 'e'.

EXODUS 7

- Ex 7,1 "Se, jeg gør dig til gud for Farao, og Aron, din bror, skal være din profet.
 * "Se, jeg fører dig frem som Gud for Farao, og Aron, din bror, skal være din profet.
 L2 B4 Angående oversættelse af $\text{וְנָתַתִּי אֵלֶיְהִים לְפָרְעֹה}$ er det tydeligt tanken fra 4,16, der følges op. Se kommentar til 4,16.
- Ex 7,5 Og ægypterne skal forstå, at jeg er Herren, når jeg rækker min hånd ud over Ægypten og fører israelitterne bort fra dem."
 * Og ægypterne skal forstå, at jeg er HERREN, når jeg rækker min hånd ud mod Ægypten og fører israelitterne væk fra dem."
 L3 D9 PO har gengivet det hebraiske עָלֵי med 'over', og leksikalsk er det iorden, men på dansk 'holder man hånden over' for at hjælpe og beskytte, ikke for at slå eller angribe. DO31's 'mod' bør derfor bevares.
 D7 En detalje. 'bort fra' er dansk, men 'væk fra' er nok bedre mundret dansk.
- Ex 7,15 I morgen skal du gå til Farao, når han går ned til floden. Stil dig overfor ham ved Nilens bred.
 * I morgen tidlig skal du gå til Farao, når han går ned til floden. Træd frem for ham ved Nilens bred.
 L2 D9 KB oplyser, at בֹּקֶר normalt betyder 'morgen' til forskel fra 'i morgen'. בֹּקֶר gengives derfor bedste med 'i morgen
 D2 tidlig'. Desuden bør oversættelsespraksis fra andre steder følges, idet PO i 8,16 har gengivet netop בֹּקֶר med 'i morgen tidlig'.
 D1 D9 Udtrykket $\text{וַיִּצְבֹּחַ לִפְנֵי פָּרְעֹה}$ er svært at gengive. Af oversættelsen bør fremgå, at Moses stiller sig op foran Farao og at han tiltaler ham. DO31's 'træd frem for ham' rammer nok bedre

denne betydning end PO's 'stil dig overfor ham', og bør derfor bevares.

Ex 7,17 Med staven her vil jeg slå på vandet i Nilen, og det skal blive forvandlet til blod.

* Med staven her vil jeg nu slå på vandet i Nilen, og det skal blive forvandlet til blod.

G3 מִיָּדָאֵר er ikke oversat. Det dramatiserende element bliver dermed nedtonet. Se kommentar til 1,9.

Ex 7,19 Herren sagde til Moses: "Sig til Aron, at han skal tage sin stav og række hånden ud over vandet i Ægypten, over floderne, kanalerne, oaserne, over alle steder, hvor der er vand, så det bliver til blod. Der skal være blodt overalt i Ægypten, om det så er i træer eller sten.

* HERREN sagde til Moses: "Sig til Aron: Tag din stav og ræk din hånd ud over vandet i Ægypten, over floderne, kanalerne, dammene, over alle steder, hvor der er vand, så det bliver til blod. Der skal være blod overalt i Ægypten, selv i trækarrene og stenkarrene.

T1 PO's gengivelse svarer ikke til den hebraiske syntaks. Den direkte tale 'תִּקַּח מִטֶּבֶט מִיָּדָאֵר', 'Tag din stav', er gengivet som indirekte, 'at han skal tage sin stav'.

L2 D9 Nominet מִיָּדָאֵר er ikke korrekt oversat. KB oplyser betydningen 'reedy pool', og DO31's 'dam' er mere præcis end PO's 'oase'.

D6 Trykfejl. 'blodt' skal rettes til 'blod'.

L2 Der er blandt forskerne stor uenighed om betydningen af מִיָּדָאֵר וּמִבְּרֵאֵר.

KB og Gesenius oplyser, at ordene her bedst gengives med 'in hölzernen und steinernen Gefässen', 'i træ- og stenkar'. Denne forståelse støtter sig først og fremmest til Vulgata, der oversætter det hebraiske udtryk med '...tam in ligneis vasis quam in saxeis'. DO1740 og DO31 har også denne oversættelse. Martin Noth, derimod, mener at stedet bør gengives med '...sogar in den Bäumen und in den Steinen' ("Das zweite Buch Mose; Exodus", p.46). Martin Noth tolkning støtter sig til LXX, 'τοῖς ξυλοῖς καὶ ἐν τοῖς λίθοις', og til den syriske version. Denne forståelse virker dog højst usandsynlig.

U. Cassuto nævner en tredje mulighed, idet han oversætter præpositionen ׀ med 'på' ("A commentary on the book Exodus", p.98-99). Ifølge Cassuto bør ordene således gengives med 'selv på træ og sten'. Disse 'træer og sten' forstår Cassuto som 'gudebilleder': 'When, however, we consider the fact that the term 'wood and stone' usually signifies idols in the Bible, and that the Egyptian priests used to wash the images of their gods in water every day early in the morning, we may possibly conjecture that the sense of the passage is that even the water that was poured that very morning over the idols turned to blood, thus providing another example of mockery at the expense of the Egyptian deities'. Cassuto nævner også, at præpositionen i 7,29 netop er brugt i denne betydning: 'and the frogs shall come up both upon you, and upon your people, and upon all your servants'.

Når det drejer sig om den danske gengivelse, virker det som om PO har sat sig mellem to stole. PO's gengivelse af stedet med 'om det så er i træer eller sten', giver ingen mening. Men det skal indrømmes, at det er svært at afgøre hvilken af de skitserede opfattelser, der bør foretrækkes. Jeg har valgt

den første, der samtidig følger dansk bibeltradition: 'om det så er i trækarrerne og stenkarrene', men i en note kunne Cassutos alternative løsning udmærket anføres: '- selv på gudebillederne'.

Ex 7,26 PO har ændret på kapitelinddelingen i forhold til DO31. Ved
E4 at følge kapitelinddelingen i den hebraiske tekst, tages der mere hensyn til MT, men der skabes også problemer i.f.m. anvendelse af kommentarer. PO synes imidlertid konsekvent i sit princip om at følge den hebraiske teksts kapitelinddeling, og det kan være et udmærket princip, hvis blot det anføres de første år af den ny bibeloversættelse.

EXODUS 8

Ex 8,1 Herren sagde til Moses: "Sig til Aron, at han skal række sin hånd med staven ud over floderne, kanalerne og oaserne,
* HERREN sagde til Moses: "Sig til Aron: Ræk din hånd med staven ud over floderne, kanalerne og dammene,
T1 PO's gengivelse svarer ikke til den hebraiske syntaks. Den direkte tale 'רָכַתְּ אֶת־יָדְךָ', 'ræk din hånd', er gengivet som indirekte, 'at han skal række sin hånd ud'.
L2 D9 Nominet מִיָּדָא er ikke korrekt oversat. Se kommentar til 7,19

Ex 8,2 ...og dækkede landet.
* ...og dækkede Ægypten.
D1 D9 מִיָּדְךָ אֶת־אֶרֶץ־מִצְרָיִם er i PO unøjagtigt gengivet med 'landet'.

Ex 8,12 Så sagde Herren til Moses: "Sig til Aron, at han skal række sin stav ud og slå i støvet på jorden;
* Så sagde HERREN til Moses: "Sig til Aron: Ræk din stav ud og slå i støvet på jorden;
G2 PO's gengivelse svarer ikke til den hebraiske syntaks. Den direkte tale, indledt med imperativen מִכָּתֹבֵת, er gengivet som indirekte tale, 'at han skal række...'.
L2 D8 Det hebraiske nomen מִיָּדְךָ betyder ordret 'vandet', men PO kan være en udmærket tydeliggørelse.

Ex 8,13 Aron rakte sin hånd ud og slog med staven i støvet på jorden,
* Aron rakte sin hånd med staven ud, og slog i støvet på jorden,
G1 En detalje. בְּמִצְרָיִם er i den hebraiske tekst knyttet sammen med אֶת־יָדְךָ אֶת־הָאֵרֶץ, mens PO i sin gengivelse har knyttet det sammen med אֶת־עַפְרָת־הָאֵרֶץ. Desuden er possessivsuffixet i בְּמִצְרָיִם ikke oversat.

Ex 8,16 "Træd frem for Farao i morgen tidlig, når han går ned til floden,
* "Træd frem for Farao i morgen tidlig, når han går ned til vandet,
L2 D8 Det hebraiske nomen מִיָּדְךָ betyder ordret 'vandet', men PO kan være en udmærket tydeliggørelse.

Ex 8,17 Hvis du ikke lader mit folk gå, sender jeg fluer over dig og dine hoffolk,
* Hvis du ikke lader mit folk gå, sender jeg nu insekter over dig og dine hoffolk,

- G3 Partiklen ׀׀׀ er ikke oversat. Se kommentar til 1,9.
 L2 Ifølge KB har ׀׀׀ betydningen 'noxious insect', en slags skadeligt insekt, mens Gesenius oplyser, at det er en slags bremseart. Det er i orden, at PO vælger at gengive det med 'fluer', men for at markere plagens styrke kunne 'insekter' måske overvejes.
- Ex 8,18 Men samme dag vil jeg afskærme landet Goshen, hvor mit folk opholder sig,
 * Men samme dag vil jeg afskærme landet Gosjen, hvor mit folk opholder sig,
 D5 Angående transskription af det hebraiske ׀, se kommentar til 1,15.
- Ex 8,22 "Det kan vi ikke, for det, vi ofrer til Herren, vores Gud, er en vederstyggelighed for ægypterne. Hvis vi for øjnene af ægypterne ofrer noget, de finder vederstyggeligt, vil de stene os.
 * "Det kan vi ikke, for det, vi ofrer til HERREN, vores Gud, er afskyeligt for ægypterne. Hvis vi for øjnene af ægypterne ofrer noget, de finder afskyeligt, vil de så ikke stene os?
 D7 D5 Ordene 'vederstygge' og 'vederstygge' er absolut ikke mundret dansk. De bør udskiftes med mere nudanske ord, D2 som 'afskyeligt' eller 'vækker afsky hos', og desuden bør der oversættes konkordant med oversættelsespraksis til steder som f.eks. Dt.14,3: 'Du må ikke spise noget som helst afskyeligt', 1.Kg.14,24: 'afskyelige skikke' og Ez.6,11: 'afskyelige handlinger'.
 G2 PO's gengivelse svarer ikke til den hebraiske syntaks. Det hebraiske ׀׀, 'hvis' eller 'når', indleder spørgesætning, og som sådan bør den gengives.
- Ex 8,24 Men I må ikke gå langt bort!
 * Men I må slet ikke gå langt væk!
 G1/G2 PO's gengivelse tilgodeser ikke den hebraiske syntaks. Konstruktioner med infinitiv absolutus efterfulgt af finit verbum af samme rod forstærker udsagnets modus. Se kommentar til 2,19.
 D7 D5 Udtrykket 'væk' er bedre mundret dansk end 'bort'.
- Ex 8,25 Når jeg går i forbøn for dig, vil fluerne i morgen forsvinde fra Farao, fra hans hoffolk og fra hans folk. Men Farao må ikke bedrage os igen,
 * Når jeg går i forbøn hos HERREN, vil fluerne i morgen forsvinde fra Farao, fra hans hoffolk og fra hans folk. Men Farao må ikke narre os igen,
 D3 D1 Istedet for at oversætte ׀׀׀ har PO tilføjet 'for dig'.
 L1 D9 Oversættelsen 'bedrage' af ׀׀ er udemærket, men 'narre' er endnu bedre. Der er ingen grund til at ændre fra D031.

EXODUS 9

- Ex 9,3 , skal Herrens hånd ramme dit kvæg på marken, dine heste, æsler, kameler, køer og får, med en frygtelig pest.
 * , skal HERRENS hånd nu ramme dine skabninger ude på marken,

- dine heste, æsler, kameler, dit kvæg og dine får og geder, med en frygtelig pest.
- G3 Bekræftelsespartiklen הִנֵּה er udeladt. Se kommentar til 1,9.
- L2 Det kan være svært at finde danske ord, der dækker betydningen af de hebraiske betegnelser יָמָא, הַחֲמִיר, הַשֵּׁ, הַיָּבֵשׁ og תְּרֵבָה på dansk. I lighed med יָמָא (cf. 2,16) omfatter תְּרֵבָה både han- og hundyr, og dermed noget langt mere end PO's 'køer'.
- D2 En mulighed er derfor at gengive תְּרֵבָה med 'kvæg' (cf. PO til Amos 7,14: 'kvægavler'), הַיָּבֵשׁ (cf. 9,7) med 'kreaturer', הַחֲמִיר med 'dyr' (cf. PO til 9,9) og הַשֵּׁ med 'lam' eller 'kid' (cf. 12,5 og 13,13).
- Ex 9,5 Og Herren fastsatte tidspunkt og sagde: "I morgen vil Herren gøre dette i landet."
- * Og HERREN fastsatte tidspunktet og sagde: "I morgen vil HERREN gøre dette i landet."
- G2/T3 תְּרֵבָה er indetermineret. Dansk præsenterer normalt en ting i bestemt form første gang den nævnes i en tekst, og der bør derfor oversættes med 'tidspunktet' her.
- Ex 9,7 Farao fik bud om, at ingen af israelitternes dyr døde;
- * Farao fik nu bud om, at ikke et eneste af israelitternes dyr var døde.
- G1 PO har oversat det aktive הַשֵּׁ יָבֵשׁ פָּרָה passivt, da gengivelsen her er nødt til at være omskrivende, for at få betydningen frem. Oversættelsen 'Farao sendte da bud for at forhøre sig om det, og se, ikke et eneste af israelitternes kreaturer var døde', kunne overvejes.
- G3 Bekræftelsespartiklen הִנֵּה er udeladt. Se kommentar til 1,9.
- D9 DO31's 'ikke et eneste...' er en mere præcis oversættelse af det hebraiske udtryk הַיָּבֵשׁ-תְּרֵבָה.
- L2 Det danske ord 'kreaturer' er en mere dækkende oversættelse af det hebraiske הַיָּבֵשׁ. Se i øvrigt kommentar til 9,3.
- G1 Perfektumsformen af הַשֵּׁ betegner her den afsluttede handling, og הַשֵּׁ-תְּרֵבָה bør derfor gengives med 'ikke (et eneste)...var dødt'.
- Ex 9,9 den vil fremkalde udslæt, der bryder ud i bylder på mennesker og dyr i hele Ægypten."
- * den vil give betændelse, der bryder ud i bylder på mennesker og dyr i hele Ægypten."
- L2 H1 Det kan være svært at afgøre, hvilken sygdom der tale om i.f.m. הַשֵּׁ, men da det tydeligt fremgår af konteksten, at den bryder ud i bylder, er det forkert at oversætte med 'udslæt'. Udslæt er i sig selv udtryk for udbrud af en sygdom (mæslinger kan bryde ud i udslæt), og man kan derfor ikke tale om, at udslæt bryder ud i dette eller hint. Betændelse, derimod, kan bryde ud i bylder, og DO31 bør derfor bevares her. Ebell, "La varirole", Nordiskt medicinskt arkiv, 1906 afd.2u og Gemayel, "L'hygiene dans la bible", 1932, p.30, nævner i øvrigt, at der sandsynligvis er tale om 'smallpox', kopper. Se KB, p.960.
- Ex 9,10 Moses kastede det op i luften, så mennesker og dyr fik udslæt, der brød ud i bylder.
- * Moses kastede den op i luften, så mennesker og dyr fik betændelse, der brød ud i bylder.
- D6 På dansk hedder det den, når der vises tilbage til ovnsoden.

- L2 D9 Angående oversættelse af וַיִּשְׁלַח se kommentar til 9,9.
- Ex 9,11 Men mirakelmagerne kunne ikke møde op for Moses på grund af udslættet, for mirakelmagerne fik udslæt ligesom alle de andre ægyptere.
- * Men mirakelmagerne kunne ikke møde op for Moses på grund af betændelsen, for mirakelmagerne fik betændelse ligesom alle de andre ægyptere.
- L2 D9 Angående oversættelse af וַיִּשְׁלַח se kommentar til 9,9.
- Ex 9,23 og Herren lod det tordne og hagle, og ild slog ned på jorden.
- * og HERREN lod det tordne og hagle, og lyn slog ned på jorden.
- D7 D5 Da der er tale om tordenvejr, er det vel lyn og ikke ild, der slår ned?!
- Ex 9,24 Der faldt hagl, og ilden lynede under haglvejret. Det var så voldsomt, at der ikke havde været noget lignende i Ægypten, fra dengang de blev et folk.
- * Der faldt hagl, og lynene glimtede igen og igen under haglvejret. Det var så voldsomt, at der ikke havde været noget lignende i Ægypten siden de blev et folk.
- D7 D5 Da der jvf. v.23 er tale om lyn, er 'lyn glimtede igen og igen' (jvf. NIV: 'lightening flashed back and forth') en bedre mundret dansk gengivelse af וַיִּשְׁלַח וַיִּלְחַץ end PO's 'ilden lynede'.
- D7 D5 'siden de blev et folk' er ligeledes bedre mundret dansk end PO's 'fra dengang de blev et folk'.
- Ex 9,26 Kun i Goshen, hvor israelitterne var, faldt der ikke hagl.
- * Kun i Gosjen, hvor israelitterne var, faldt der ikke hagl.
- D5 I lighed med 8,18 bør וְיִשְׂרָאֵל transskriberes til 'sj'. Se kommentar til 1,15.
- Ex 9,27 "Denne gang erkender jeg min synd."
- L1 D8 Isoleret bør וַיִּשְׁתַּחֲוֶה vel oversættes med 'jeg har syndet', men da det her står sammen med וַיִּשְׁתַּחֲוֶה, har PO ramt betydningen bedre med 'erkender jeg min synd'. Der er jo ikke tale om, at Farao kun har syndet denne gang, men at han denne gang erkender sin synd. Erkendelsen ligger implicit i bekendelsen: 'jeg har syndet', og derfor er det i orden at PO har valgt denne gengivelse.
- Ex 9,28 Gå i forbøn hos Herren, at den torden og hagl må holde op.
- * Gå i forbøn hos HERREN, at Guds torden og hagl må holde op.
- D3 וַיִּשְׁתַּחֲוֶה er fejlagtigt oversat med 'den torden', og for god ordens skyld skal nævnes, at וַיִּשְׁתַּחֲוֶה ikke er brugt adjektivisk, men i samme betydning som 9,23: 'HERREN lod det...'.
 G3 Partiklen וַיִּשְׁתַּחֲוֶה er udeladt i PO's gengivelse. Partiklen kan her

EXODUS 10

- Ex 10,4 Hvis du ikke vil lade mit folk gå, sender jeg græshopper over dit land i morgen.
- * Hvis du ikke vil lade mit folk gå, vil jeg i morgen sende græshopper over dit land.
- G3 Partiklen וַיִּשְׁתַּחֲוֶה er udeladt i PO's gengivelse. Partiklen kan her

delvist tilgodeses, ved at fremhæve הָאָרֶץ. Se kommentar til 1,9.

- Ex 10,6 fra dengang dine forfædre og deres forfædre igen levede i dette land, og til i dag."
 * fra den dag dine forfædre og deres forfædre igen blev sat på denne jord, og til i dag."
 D5 'fra den dag' er både en mere præcis oversættelse og en bedre mundret dansk gengivelse af בְּיוֹם. (cf. i øvrigt PO til 2.Sam. 7,6).
 L2 D5 PO har her valgt at gengive הָאָרֶץ med 'dette land', d.v.s. Ægypten. MT har hidtil brugt מִצְרָיִם, når der var tale om Ægypten, og det er spørgsmålet, om ikke הָאָרֶץ skal tages i bredere betydning 'jorden' eller 'verden'.
- Ex 10,7 Kan du ikke indse, at Ægypten går til grunde?
 * Kan du ikke snart indse, at Ægypten går til grunde?
 D3 PO har udeladt בְּרִי i sin gengivelse.
- Ex 10,9 vores får og køer med os,
 * vores får og geder og kvæg med os,
 L2 Angående oversættelse af וְצֹאֵן se kommentar til 2,16.
 L2 Angående oversættelse af וְבָקִים se kommentar til 9,3.
- Ex 10,10 "Ja, må Herren så være med jer, om jeg lader jer gå sammen med jeres familier! Men så skal I få at se, at ulykke venter 11 jer! Nej, I mænd kan gå og dyrke Herren; det er jo det, I beder om!"
 * "HERREN være med jer, om jeg virkelig skulle lade jer gå sammen med jeres kvinder og børn! Enhver kan jo se, at I har ondt i sinde! Nej! Lad mændene tage afsted og så kan de dyrke HERREN, for det er jo det I ønsker!"
 D5 PO forsøger her at oversætte meget tekstnært, men oversættelsen er knudret og giver ikke rigtig mening. Forslaget tilstræber en mere funktionelt ekvivalent nudansk gengivelse.
- Ex 10,14 De kom over hele Ægypten og slog sig ned overalt i Ægypten i så stor mængde, at der hverken før eller siden har været så mange græshopper.
 * De kom over hele Ægypten og slog sig ned overalt i Ægypten i store mængder. Der har aldrig før været så mange græshopper, og det skal heller aldrig ske i fremtiden.
 G1 D1 Både וְהָיָה og וְהָיָה er i PO gengivet med 'har været'. Kontrasten i de hebraiske verbumformer kommer derved ikke til sin ret. Da perfektumsformen og imperfektumsformen står side om side, vil det være naturligt at lade dem udtrykke henholdsvis det afsluttede og det uafsluttede aspekt, fortid og fremtid.
 E1
 B3 Dertil kommer, at langt de fleste oversættelser (D01871, D031, N030, N078, King J., NIV) betoner, at der aldrig mere skal komme så mange græshopper. וְהָיָה bliver derved ikke blot en konstatering men et løfte og en forudsigelse. Guds alvidenhed bliver derfor blind på det ene øje, når PO vælger at se bort fra denne nuance i verbumformerne.
 B2
- Ex 10,19 og Herren vendte vinden til en meget kraftig vestenvind, som tog græshopperne med og drev dem i Sivhavet.
 * og HERREN vendte vinden til en meget kraftig vestenvind, som

tog græshopperne med og drev dem i Det røde Hav.
 H1 D5 מִדֵּי הַיָּם' bør gengives med sit nudanske geografiske navn: Det Røde Hav!

Ex 10,24 Kun jeres får og køer skal I lade blive tilbage.
 * Kun jeres får og geder og kvæg skal I lade blive tilbage.
 L2 Angående oversættelse af מִדֵּי se kommentar til 2,16.
 L2 Angående oversættelse af מִדֵּי se kommentar til 9,3.

EXODUS 11

Ex 11,1 Derpå sagde Herren til Moses: "Endnu en plage vil jeg bringe over Farao og Ægypten. Efter den vil han lade jer gå herfra. Og når han lader jer gå, vil han ligefrem jage jer ud herfra."
 * Da sagde HERREN til Moses: "Endnu en plage vil jeg bringe over Farao og Ægypten. Efter den vil han lade jer gå herfra. Og når han til sidst lader jer gå, vil han ligefrem jage jer ud herfra.

E4 Både i DO31's og i PO's gengivelse er der en tilsyneladende modsætning mellem 10,29 og 11,1-9. I 10,29 siger Moses at han aldrig mere vil komme Farao for øje, mens han ifølge DO31 og PO igen træder frem for Farao i 10,4. Cassuto siger om dette problem: "*Moses' announcement reported in vv. 4-8 is doubtless the continuation of the speech that begins at the end of the preceding paragraph, in v. 29. The preceding verses, 1-3, are to be understood as a parenthetic explanatory note.*

When we read here, 'And the Lord said to Moses', we cannot imagine that an actual revelation of the Lord in the presence of Pharaoh and his servants is meant... It is also difficult to suppose that the paragraph was misplaced here, for its subject-matter is well-suited to our theme; nor can we readily understand the verb מִדֵּי ('and... said') as a pluperfect (he had already said previously), for a pluperfect of this kind is not found in Biblical narrative prose... When Moses heard Pharaoh's dire threat, he recalled the directives that were given him long ago concerning the tenth and decisive plague, and he felt that the time for their implementation had now arrived. ("Exodus", p.131-132).

PO bør derfor i sin oversættelse prøve at løse denne tilsyneladende modsætning, ved at gengive 11,1.4 og 9 som en slags parentes i lighed med NIV: 'Now the Lord said to Moses' (v.1), 'So Moses said' (v.4) og 'The Lord had said to Moses' (v.9).

D6 Trykfejl. 'bring' skal rettes til 'bringe'.

D3 PO har ikke oversat MT's מִדֵּי. Og selvom det tekstkritiske apparat vidner om usikkerhed i overleveringen bør det ikke blot springes over i gengivelsen.

Den syriske oversættelses tekstkritiske variant for מִדֵּי ville svare til hebraisk 'כֻּלָּם יָצְאוּ לָכֶם', 'skal I alle begive jer af sted'. Går man til andre oversættelser, kan det være svært at afgøre hvilken læsemåde der er fulgt; DO31: 'med alt, hvad I har', DO1871: 'alle til hobe', NIV: 'completely', King J.: 'altogether', NO30: 'med alt det I har'. Generelt synes den syriske læsemåde fulgt (medmindre מִדֵּי opfattes som en hidtil

ukendt form af כָּל), men nogle nøjes med at oversætte כָּלֵכֶם, og erstatter således MT's כָּלֵכֶם med כָּלֵכֶם.

Da den syriske læsemåde ikke støttes af f.eks. LXX bør man vel her som tommelfingerregel følge MT og læse כָּלֵכֶם. Problemet bliver så, hvad כָּלֵכֶם betyder. Den ene mulighed er, at vi har at gøre med en hapax legomenon-form af nominet כָּל. Den anden og i følge KB (p.436) mest sandsynlige er, at כָּלֵכֶם er et nomen afledt af verbet כָּלֵכֶם med betydningen 'Ende'. HAL bind 2, p.455 forkaster imidlertid KB og foreslår en hapax legomenon-form af roden כָּלֵכֶם, med den adverbielle betydning 'gänzlich', 'helt og aldeles'.

Ex 11,3 Herren havde nemlig ladet ægypterne fatte velvilje for folket.

* HERREN havde nemlig ladet folket finde velvilje hos ægypterne.

D7 D5 Udtrykket וְהָיָה... וְהָיָה bör gengives med '...finde velvilje hos...'. Se kommentar til 3,21.

Ex 11,5 Så skal alle førstefødte i Ægypten dø, lige fra Faraos førstefødte, som sidder på tronen, til slavindens førstefødte, som sidder ved kværnen, men også alt det førstefødte af kvæget.

* Så skal alle førstefødte i Ægypten dø, lige fra den førstefødte hos Farao, som sidder på sin trone, til den førstefødte hos slavinden, som sidder ved kværnen, men også alt det førstefødte af dyrene.

G2 Bisætningerne, indledt med henholdsvis וְהָיָה וְהָיָה, henviser ikke til וְהָיָה men til henholdsvis וְהָיָה וְהָיָה, og som sådan bør de oversættes.

G3 Possesivsuffixet i וְהָיָה er ikke oversat.

D2 L2 I 9,9 har PO gengivet וְהָיָה med 'dyrene'. Der bør derfor oversættes konkordant med dette. Se i øvrigt kommentar til 9,3.

Ex 11,6 at der hverken før eller siden har været noget lignende;

* at der ikke tidligere er sket noget lignende og heller ikke senere vil gøre det.

G2 Det er rimeligt her at læse כָּלֵכֶם, som den samaritanske pentateuk, i stedet for MT's כָּלֵכֶם, da der tydeligt henvises til femininumformen כָּלֵכֶם.

G1 De hebraiske verbumsformer וְהָיָה וְהָיָה er ikke sprogligt parallelle med וְהָיָה og וְהָיָה i 10,14, men det er helt tydeligt tanken fra 10,14, der følges op her. Der bør derfor

B3 oversættes konkordant med dansk bibeltradition, således at udsagnet får karakter af at være et løfte og en forudsigelse. Se kommentar til 10,14.

Ex 11,8 Alle dine hoffolk skal komme og falde ned for mig og sige: Drag bort både du og hele det folk, der følger dig; derefter vil jeg drage bort."

* Alle dine hoffolk skal komme og falde ned for mig og sige: Tag afsted både du og hele det folk, der følger dig; derefter vil jeg tage afsted."

D5 'tage afsted' er bedre mundret dansk end 'drage bort'.

- Ex 12,3 "Sig til hele Israels menighed: Den tiende dag i denne måned skal alle tage et lam, enhver til sin familie, et lam for hver husstand.
 * "Sig til hele Israels menighed: "Den tiende dag i denne måned skal hver enkelt mand tage et lam til sin familie, et lam for hver husstand.
 D6 Den direkte tale bør angives med citationstegn.
 D9 H1 Den direkte tale er henvendt til 'hele Israels menighed', og når PO derfor oversætter וְכָל־אִישׁ־לְבֵיתוֹ med 'alle', kommer det således til at omfatte både mænd, kvinder og børn. Derved tilslører PO det forhold, at den førstefødte af hankøn normalt repræsenterede familien. PO's 'et lam for hver husstand' er en bedre gengivelse af אִישׁ־לְבֵיתוֹ end DO31's.
- Ex 12,5 Det skal være et lydefrit lam eller kid, et årgammelt handyr.
 * Det skal være et fejlfrit lam eller kid, et årgammelt handyr.
 D5 I stedet for at bruge det gamle ord 'lydefrit', bør det mere nudanske 'fejl'frit benyttes.
- Ex 12,6 Så skal hele Israels menighed slagte det, lige inden mørket falder på.
 * Så skal hele Israels forsamling slagte det, lige inden mørket falder på.
 L2 D5 I 12,3 har PO oversat det hebraiske אִישׁ־לְבֵיתוֹ med 'menighed', mens den samme gengivelse her er brugt for אִישׁ־לְבֵיתוֹ. På dansk kan det være svært at nuancere oversættelsen i gengivelsen af disse to nominer, men det bør overvejes at fastholde 'menighed' for אִישׁ־לְבֵיתוֹ, men oversætte אִישׁ־לְבֵיתוֹ med 'forsamling'.
- Ex 12,7 De skal tage noget af blodet og komme det på de to dørstolper og overliggeren i de huse, hvor de spiser det.
 * De skal tage noget af blodet og stryge det på de to dørstolper og overliggeren i de huse, hvor de spiser det.
 D9 Når PO alligevel i andre tilfælde gengiver det hebraiske אִישׁ־לְבֵיתוֹ idiomatisk, er der ingen grund til at ændre fra DO31's 'stryge det på' til 'komme det på'.
- Ex 12,8 De skal spise kødet om natten;
 * De skal spise kødet samme nat;
 L3 D9 אִישׁ־לְבֵיתוֹ er determineret af det demonstrative pronomen הַזֶּה, og bør gengives med enten 'denne nat' eller bedre: 'samme nat',
 D2 hvilket PO iøvrigt også har gjort i 12,12.
- Ex 12,17 , for netop den dag førte jeg jeres hærskarer ud fra Ægypten.
 * , for netop den dag førte jeg jeres hærskarer ud af Ægypten.
 D7 En detalje. Det kan diskuteres hvorvidt 'ud af' eller 'ud fra' er mest korrekt. PO veksler såvel her i Exodus 1-15 som f.eks. i Josua 5, mellem begge dele, og et minimumskrav må være konkordans. Der foreslås at bruge gengivelsen 'ud af', som PO har gjort i f.eks. 12,51 og 13,16.
- Ex 12,21 "Gå ud og hent småkvæg til jeres familier og slagt påskelammet.
 * "Gå ud og hent får og geder til jeres familier og slagt påskeofferet.
 L2 D2 I Exodus 1-11 er אִישׁ־לְבֵיתוֹ konsekvent gengivet med 'får'. Det er

derfor inkonsekvent når PO her gengiver לָמָד med 'småkvæg'. For oversættelsesforslag se kommentar til 2,16 og 9,3.

L2 PO PO har her oversat פָּסַח med 'påskelammet', mens det i f.eks. v. 27 og 43 er gengivet med 'påskeofferet'. Begge oversættelser er holdbare, men PO bør være konsekvent i sin gengivelse og vælge enten den ene eller den anden. Da der ifølge 12,5 både kan være tale om et lam eller et kid bør 'påskeofferet' foretrækkes.

Ex 12,29 Ved midnat dræbte Herren alle førstefødte i Ægypten, lige fra Faraos førstefødte, som sidder på tronen, til fangens førstefødte, som sidder i fængslet, men også alt det førstefødte af kvæget.

* Ved midnat dræbte HERREN alle førstefødte i Ægypten, lige fra den førstefødte hos Farao, som sidder på sin trone, til den førstefødte hos fangen, som sidder i fængslet, men også alt det førstefødte hos dyrene.

G2 Bisætningerne, indledt med henholdsvis וְהָיָה וְהָיָה henviser ikke til בְּכֹרֶת, men til henholdsvis הַפְּרִי וְהַשְּׂמֵנִי. Cf. 11,5.

D3 Possesivsuffixet i הַפְּרִי er ikke oversat.

L2 Angående oversættelse af הַפְּרִי cf. 9,3.

Ex 12,32 Tag både fårene og køerne med jer, sådan som I har krævet, og gå så!

* Tag både fårene, gederne og kvæget med jer, sådan som I har krævet, og gå så!

L2 Angående oversættelse af לָמָד og הַפְּרִי cf. 9,3.

Ex 12,34 Folket tog dejen før den var syrnet, og bar den på skulderen i de dejtrug, som de havde viklet deres kapper om.

D1 Den hebraiske tekst er her besværlig at oversætte uden at gengivelsen bliver omskrivende. Selvom PO har undladt at

D3 oversætte possessivsuffixerne i הַפְּרִי, הַשְּׂמֵנִי og הַפְּרִי er det i orden, da den danske gengivelse derved bliver mere flydende og lettere forståelig.

Ex 12,36 Herren havde ladet ægypterne fatte velvilje for folket, så de gav dem, hvad de bad om.

* HERREN lod folket finde velvilje hos ægypterne, så de gav dem, hvad de bad om.

D7 D5 Udtrykket 'fatte velvilje for' er bedre end DO31's 'stemme gunstigt'. I Gen.6,8 er samme udtryk oversat med 'fundet velvilje' og det bør overvejes, om denne oversættelse ikke er mere nudansk. Cf. i øvrigt 3,21.

Ex 12,38 Der var også en stor og broget flok, som fulgte med dem. Dertil kom en mængde får og køer.

* Der var også en stor broget skare, som fulgte med dem. Dertil kom får, geder og kvæg, en meget stor flok kreaturer.

L2 Eftersom en flok både kan bestå af mennesker og dyr, bør det overvejes at oversætte הַפְּרִי med 'folkeskare'.

L2 D3 Angående oversættelsen af לָמָד, הַפְּרִי og הַשְּׂמֵנִי cf. 9,3. Desuden er הַפְּרִי ikke tilgodeset i oversættelsen.

Ex 12,44 Enhver træl, der er købt og betalt...

* Enhver slave, der er købt og betalt...

D2 PO gengiver her הַפְּרִי med 'træl'. I 2,11 er det oversat med 'slave', og eftersom 'træl' ikke er mundret dansk, bør der

oversættes konkordant med dette. Angående תב se kommentar til 5,16.

Ex 12,46 I må ikke brække dets ben.

L1 D9 Både her, תשבתי, og i 13,13, ויערפתו, har PO oversat med 'brække'. KB oplyser, at begge verber har betydningen 'zerbrechen', men at der i.f.m. verbet יערע altid er tale om 'der Genick', 'halsen', og PO's gengivelse, 'brække', er en bedre nudansk gengivelse end D031's 'sønderbryde'. Det samme gælder 13,13.

EXODUS 13

Ex 13,3 "Husk altid denne dag, da I drog ud af Ægypten, af trællehuset,

* "Husk altid denne dag, da I drog ud af Ægypten, af slaveriet,
D7 D5 Ordene 'træl' og 'trællehuset' er ikke mundret dansk. PO oversætter konsekvent ordforbindelsen בית עבדים med 'trællehuset', mens PO, når der er tale om תב er mere inkonsekvent. Eftersom 'træl' ikke er mundret dansk, bør også
D2 ordforbindelser med תב oversættes konkordant med praksis fra andre steder i PO, som f.eks. i 2,11, hvor תב er gengivet med 'slave', således at בית עבדים bliver gengivet med f.eks. 'slaveriet'.

Ex 13,6 og på den syvende dag skal du holde festen for Herren.

* og på den syvende dag skal du fejre højtid for HERREN.
G1 יום er indetermineret.
D5 Udtrykket 'holde fest for' er lidt for uhøjtideligt i denne sammenhæng. Se kommentar til 5,1.

Ex 13,8 "Det skyldes det, Herren gjorde mod mig, da jeg drog ud af Ægypten."

* "Det skyldes det, HERREN gjorde for mig, da jeg drog ud af Ægypten."
L3 Hvad der gøres mod en er som regel negativt. Det gode, derimod, gøres for en.

Ex 13,11 sådan som han tilsvor dig og dine fædre,

* sådan som han lovede dig og dine fædre,
D2 D7 Selvom det måske er mere præcist, er 'tilsvor' ikke mundret dansk. Desuden bør der oversættes konkordant med 13,5, hvor נשבע er gengivet med 'lovede'. Den samme vekslen mellem 'tilsvor' og 'lovede' findes i PO til Deuteronomium. PO bør derfor bestemme sig for hvorledes נשבע skal gengives.

Ex 13,12 Alle førstefødte handyr af dit kvæg skal tilhøre Herren.

* Alle førstefødte handyr skal tilhøre HERREN.
L2 D2 בהמה gengives bedst med 'dyr', jvf. kommentar til 9,3, og
D4 udtrykket הזכרים... אשר בהמה, 'de dyr, som er handyr', bør
D5 derfor blot gengives med 'handyr'.

Ex 13,13 Men det førstefødte æsel kan du frikøbe med et stykke småkvæg. Vil du ikke frikøbe det, skal du brække halsen på det.

- * Men det førstefødte æsel kan du frikøbe med et kid eller et lam. Vil du ikke frikøbe det, skal du brække halsen på det.
- L2 D2 I 12,5 har PO defineret לֵךְ til at være et lam eller et kid. Som nævnt i kommentar til 2,16 giver 'småkvæg' for nudanskeren nok i højere grad associationer i retning af kalve end af får og geder, og desuden indbefatter det gamle danske ord 'småkvæg' ikke blot lam og gedekid, men også fuldvoksne får og geder, en betydning som ikke er indeholdt i לֵךְ . Se kommentar til 2,16 og 9,3.
- L1 D9 Oversættelse af לֵךְ , 'brække', er en bedre nudansk gengivelse end D031's 'sønderbryde'. Se også kommentar til 12,46.
- Ex 13,14 "Med stærk hånd førte Herren os ud fra Ægypten, fra trællehuset.
- * "Med stærk hånd førte HERREN os ud af Ægypten, af slaveriet.
- D7 D2 Angående 'ud af' eller 'ud fra', se kommentar til 12,17.
- D2 D5 Angående oversættelse af מִמִּצְרַיִם se kommentar til 13,3.
- Ex 13,16 Det skal være som et tegn på din hånd og en amulet på din pande,
- * Det skal være som et tegn på din hånd, og et erindringsmærke på din pande,
- L2 H1 Ordet 'amulet' er ifølge nudansk ordbog et arabisk ord med betydningen 'genstand, der bæres som magisk beskyttelsesmiddel', og 'amulet' hører derfor ikke naturligt hjemme i den bibelske begrebsverden. Ud fra konteksten står det klart, at תְּכֵימֶנֶת ikke som en amulet i sig selv har en beskyttende magisk kraft. Dens funktion var at minde israelitterne om HERREN og det Han havde gjort for dem. KB oplyser, at תְּכֵימֶנֶת har betydningen 'appendage, phylacteries, mark (between the eyes)', og som sådan bør det gengives. Den
- D9 enkleste løsning er at bevare D031's hævdundne 'erindringsmærke'.
- Ex 13,17 "Bare folket ikke fortryder og vender tilbage til Ægypten, hvis de kommer i krig."
- * "Bare folket ikke fortryder og vender tilbage til Ægypten, når de ser, der bliver krig."
- G1 Ifølge Pedersen 119f. udtrykker en infinitiv constructus med præfigeret אִם en temporal sammenhæng. אִם indleder således ikke en konditional-sætning men en temporal-sætning. I lighed
- E1 E2 med 10,14 er der således her tale om Guds forudseenhed, 'når de ser...', og det temporale אִם bør derfor tilgodeses i gengivelsen.
- Ex 13,18 Så Gud førte dem ad en omvej gennem ørkenen til Sivhavet. I række og geled drog israelitterne op fra Ægypten.
- * Så Gud førte folket ad en omvej gennem ørkenen til Det røde Hav. Ordnet i kampgrupper drog israelitterne op fra Ægypten.
- D1 אֶת־רֹדֵף־הַיָּם er ikke oversat.
- H1 D5 רֹדֵף־הַיָּם bør gengives med 'Det røde Hav'. Se kommentar til 10,19.
- D5 L1 PO har idiomatisk oversat det passive gal-participium אֶת־רֹדֵף־הַיָּם med 'i række og geled'. Med denne gengivelse henledes opmærksomheden snarere på en disciplineret skoleklasse end på et folk ordnet i kampgrupper. Gengivelserne 'inddelt i kampgrupper' eller 'inddelt i delinger' kunne også overvejes.

Ex 13,19 for Josef havde taget israelitterne i ed og sagt: "Når Gud griber ind, skal I bringe mine ben med jer op herfra."

G1/G2 Den hebraiske konstruktion med infinitiv absolutus foranstillet finit verbum af samme rod forekommer to gange i dette vers. I denne sammenhæng er det besværligt at tilgodese konstruktionen i en flydende dansksproglig gengivelse, så det er i orden at PO her har valgt at se bort fra den.

EXODUS 14

Ex 14,4 og så vil jeg vise min magt på Farao og hele hans hær, så ægypterne forstår, at jeg er Herren."

* og så vil jeg vise min guddomsmagt på Farao og hele hans hær, så ægypterne forstår, at jeg er HERREN,"

L1 D5 PO's 'vise min magt' rammer ikke betydningen af יָדַעְתִּי. Der er snarere tale om herlighed, storhed og ære end om magt. En løsning ville derfor være at oversætte i stil med N078, 'vise min guddomsmagt'.

Ex 14,5 Det gjorde de så...Vi har ladet Israel gå, og nu kan de ikke trække for os!"

* Det gjorde de så...Vi har ladet Israel gå, og nu kan de ikke arbejde for os!"

E4 PO's afsnitsinddeling kan diskuteres, eftersom וַיֵּצְאוּ er knyttet til vers 4 i MT, mens PO knytter det sammen med vers 5 og lader det angive nyt afsnit.

D7 D2 I lighed med 5,16 bør en bedre mundret dansk gengivelse af יָדַעְתִּי benyttes. En 'træl' og 'at trække' er ikke mundret dansk,

D1 D5 og desuden har PO oversat וַיֵּצְאוּ, frit med 'og nu kan de ikke trække for os'. Den hebraiske konstruktion med præfigeret וַיֵּצְאוּ + infinitiv constructus af יָדַעְתִּי + suffix er svær at gengive ordret, så det er i orden at PO oversætter lettere omskrivende. Hvis PO's konstruktion skal beholdes bør 'trække' erstattes med 'arbejde', men gengivelsen 'og nu kan de ikke gøre slavearbejde for os' bør overvejes.

Ex 14,7 Han tog de seks hundrede stridsvogne og alle andre vogne i Ægypten med vognkæmpere på dem allesammen.

* Han tog seks hundrede udvalgte stridsvogne og alle andre vogne i Ægypten med vognkæmpere på dem allesammen.

G3 שֵׁשׁ־מֵאוֹת רֶכָב er indetermineret.

D3 Det passive qal-participium יֹצְאִים er ikke oversat.

Ex 14,8 Men israelitterne var draget uforfærdet ud.

* Men israelitterne var fast besluttet på at drage ud.

L2 Ifølge KB, p.880, er der i udtrykket וַיֵּצְאוּ בְּיָדָהּ tale om et qal-participium af roden יָדַעְתִּי, der sammen med בְּיָדָהּ betyder 'with uplifted hand = intentionally'. Udtrykket er besværligt at gengive, men PO rammer det næppe med 'uforfærdet'. Det bør derfor overvejes at oversætte i stil med N078's 'da de drog ud med fast forsæt'. Gengivelsen 'Men israelitterne var ufortrødent draget afsted' kan også overvejes.

Ex 14,10 Da Farao kom nærmere, fik israelitterne øje på ægypterne, der

would require the imperfect with ו consec. This alteration of the text is also rendered suspicious from the fact that both Onkelos and the LXX read and render the word as a substantive.'

Keil-Delitzsch opfatter således וְשָׁמַיִם som substantiv og foreslår med henvisning til Targum-Jonathan, 'Fuit nubes partim lucida et partim tenebricosa, ex una parte tenebricosa fuit Ægyptiis, ex altera lucida Israelitis', at gengive den hebraiske tekst med 'And it was the cloud and the darkness (sc. to the Egyptians), and lighted up the night (sc. to the Israelites).'

Går vi til dansk bibeltradition lægger D01871 sig tæt op ad Keil-Delitzsch's forslag med sin gengivelse: 'og den var Sky og Mørke (for hine), men oplyste Natten (for disse)'. D031 har derimod opfattet וְשָׁמַיִם som en verbalform i sin gengivelse: 'og da det blev mørkt, blev skystøtten til en ildstøtte, og oplyste natten.' Desuden har D031 med denne gengivelse oversat det implicitte subjekt i וְשָׁמַיִם med 'skystøtten' og gengivet וְשָׁמַיִם med 'ildstøtten'.

Ifølge Keil-Delitzsch's grammatiske bemærkninger kan וְשָׁמַיִם ikke forstås som en verbalform, og D031's oversættelse er således ikke holdbar.

PO har oversat i overensstemmelse med Keil-Delitzsch, men leverer med sin gengivelse 'Skyen kom med mørke, men oplyste natten' en noget forvirrende oversættelse. Ifølge Josua 24,7 er der tale om, at Gud, v.h.a. skyen 'satte mørke mellem eder og ægypterne'. Så tanken må være, at ægypterne p.g.a. mørket ikke kunne komme tættere på israeliternes lejr, mens den på den anden side oplyste natten for israelitterne, så de ikke havde problemer med at orientere sig.

Problemet bliver så hvordan denne tanke tilgodeses i oversættelsen. En mulighed er at bevare PO og uddybe yderligere i en fodnote (evt. med henvisning til Josua 24,7).
D5 B3 En anden og vel bedre løsning er at følge Keil-Delitzsch og D01871 i en mere fri og idiomatisk gengivelse: 'Da blev det overskyet og mørkt, men hos israelitterne oplyste den natten, så de hele natten ikke kom i nærheden af hinanden'.

Dette forslag er at foretrække fremfor NO78's 'på den ene siden var skyen mørk, og på den andre lyste den opp natten'.

Ex 14,24 Men i morgenvagten så Herren i ildsøjlen og skysøjlen ned på Ægyptens hær.

* Men i morgenvagten så HERREN i ildsøjlen og skysøjlen ned på Ægyptens lejr.

L2 Angående oversættelse af וְשָׁמַיִם se kommentar til 14,20.

Ex 14,27 og ved morgengry vendte havet tilbage på sin gamle plads.

* og ved morgengry vendte havet tilbage til sit normale leje.

D7 Rent sprogligt er det mere korrekt at tale om vandet i sit 'sædvanlige leje' end at tale om vandet på sin 'gamle plads'.

D3 וְשָׁמַיִם er ikke oversat.

Ex 14,28 Vandet vendte tilbage og dækkede alle stridsvognene og rytterne i Faraos hær.

* Vandet vendte tilbage og dækkede stridsvognene og rytterne i hele Faraos hær.

D4 וְשָׁמַיִם henviser til וְשָׁמַיִם, mens PO har tilføjet et 'alle' foran

הָרַבָּה.

EXODUS 15

- Ex 15,2 Han er min Gud, ham vil jeg prise, min faders Gud, ham vil jeg hylde.
 * Han er min Gud, ham vil jeg prise, min faders Gud, ham vil jeg ophøje.
 L1 D9 PO har gengivet det 'besværlige' verbum יִאֲרַמְנוּהוּ med 'ham vil jeg hylde'. KB, p.879, oplyser, at verbet har hovedbetydningen 'be high above, be exalted', og PO's 'hylde' B3 dækker ikke denne betydning. Desuden har D01871, D031, N030, RSV og NIV alle 'ophøje', og der bør derfor oversættes konkordant med disse.
- Ex 15,4 hans bedste vognkæmpere druknede i Sivhavet.
 * hans bedste vognkæmpere druknede i Det røde Hav.
 H1 D5 הַיָּמַיִם' bør gengives med 'Det røde Hav'. Se kommentar til 10,19.
- Ex 15,9 Jeg vil forfølge og indhente dem, fordele byttet og stille min hunger på dem. Jeg trækker sværdet,
 * Jeg vil forfølge og indhente dem, fordele byttet og stille min hunger på dem. Jeg trækker mit sværd,
 D8 Det hebraiske udtryk 'שַׁבְּרֵי נַפְשֵׁי הַיָּמַיִם', 'min sjæl skal fyldes af dem' kan ikke oversættes direkte, men må gengives idiomatisk. Derfor er det i orden, at PO har brugt det danske metafor 'hungre efter'.
 G3 Possesivsuffixet i 'יָמֵי er ikke oversat.
- Ex 15,10 dit åndedrag pustede
 * du lod din vind blæse
 L2 D5 וְנִשְׁפַּת בְּרוּחֶיךָ, 'du åndede ved din ånd' bør gengives idiomatisk 'du lod din vind blæse'.
- Ex 15,11 Hvem blandt guder er som du, Herre? Hvem er mægtig og hellig, frygtindgydende og glørværdig
 * Hvem blandt guder er som du, Herre? Hvem er herlig i hellighed, frygtindgydende i pragt
 C1 C3 MT's nifal participium יִתְרַבֵּץ bør oversættes '(visende sig) herlig' og בְּקִדְשׁ 'i hellighed', men PO har her tilsyneladende valgt en tekstkritisk variant, idet Syracus, ifølge det tekstkritiske apparat, læser *hdjr = magnificus = storslået*, herlig. Eftersom varianten ikke støttes af andre kilder, er der ingen grund til at ændre fra MT, og MT bør bevares.
 D2 I Habbakuk 3,3 har PO oversat וְיִתְרַבֵּץ med 'din pragt', og selvom וְיִתְרַבֵּץ her, til forskel fra Habbakuk 3,3, er pluralis, bør der oversættes konkordant med dette.
- Ex 15,13 I din trofasthed ledte du det folk, du havde befriet,
 * I din trofaste kærlighed ledte du det folk, du havde befriet,
 L2 D5 וְיִתְרַבֵּץ bør i lighed med RSV gengives med 'in thy steadfast love'. For yderligere kommentarer cf. AP-serien til Salme 77,9.

- Ex 15,14 Filistæas beboere skælvede af angst,
 * Filisterlandets beboere skælvede af angst,
 D9 Da PO alligevel ikke transskriberer det hebraiske פְּלִשְׁתִּים, er der ingen grund til at indføre en ny betegnelse, Filistæa. DO31 bør bevares.
- Ex 15,15 Edoms høvdinge blev forfærdede,
 * Edoms fyrster bliver forfærdede,
 D7 D9 PO har oversat 'עֲרֵבָה med 'høvdinge'. På dansk kan denne oversættelse let give associationer i retning af 'indianere', og det bør overvejes om ikke DO31's 'fyrster' er bedre.
 G1 MT skifter fra vers 15 til og med vers 18 fra perfektum til
 T1 imperfektum. Om dette skift skriver Keil-Delitzsch, "Commentary on the Old Testament", p.54,: 'Israel was still on its march to Canaan, an evident proof that vers. 13-15 do not describe what was past, but that future events were foreseen in spirit, and are represented by the use of perfects as being quite as certain as if they had already happened.'
 E1 E2 Det bør derfor overvejes hvordan denne 'profetiske perfektum' i vers 4-15 bedst tilgodeses i oversættelsen, og under alle omstændigheder bør ændringen fra perfektum til imperfektum komme til sin ret i gengivelsen.
- Ex 15,23 Moses lod nu Israel bryde op fra Sivhavet, og de drog ud i Shur-ørkenen.
 * Moses lod nu Israel bryde op fra Det røde Hav, og de drog ud i Sjur-ørkenen.
 H1 D5 פְּלִשְׁתִּים bør oversættes med 'Det røde Hav'. Se kommentar til 10,19.
 D9 Angående transskription af פְּלִשְׁתִּים se kommentar til 1,15.
- Ex 15,26 "Hvis du er lydige mod Herren, din Gud, og gør, hvad der er ret i hans øjne,
 * "Hvis du nøje adlyder HERREN, din Gud, og gør, hvad der er ret i hans øjne,
 G1/G2 Den hebraiske konstruktion med infinitiv absolutus foranstillet finit verbum af samme rod er ikke tilgodeset. Se kommentar til 2,19.
- Ex 15,27 Der var der tolv brønde og halvfjerds palmer.
 * Der var der tolv vandkilder og halvfjerds palmer.
 L2 D9 KB, p.700, oplyser, at konstruktionen לְשֵׁן + מַיִם betyder 'vandkilde', og som sådan bør den oversættes.

SAMMENFATNING

Man må glæde sig, når man læser bibelselskabets prøveoversættelse af Exodus 1-15. Oversættelsen er en god idiomatisk gengivelse af den hebraiske tekst, og generelt har prøveoversættelsen opnået en læsværdig nudansk gengivelse.

At der generelt er grund til at rose arbejdet, bevidner nærværende AP-serie, idet kun 174 vers i Exodus 1-15 er kritisk kommenteret. Desuden er mange af kommentarerne mindre betydningsfulde rettelsesforslag.

For at få et overblik over de kritiske bemærkninger har jeg differentieret rettelsesforslagene i to grupper:

1. STEDER DER KAN RETTES

a. Retoriske virkemidler

Den hebraiske tekst bruger mange retoriske virkemidler, og PO vælger i mange tilfælde at se bort fra disse, for at tilstræbe en mere flydende og narrativ dansk gengivelse. Det gælder MT's brug af bekræftelsespartiklerne וְאֵלֶּיךָ og וְאֵלֶיךָ , som PO i 17 ud af 20 tilfælde ikke har tilgodeset (Se kommentar til 1,9 og 3,12). PO vælger ligeledes ofte at gengive aktivsætninger som passivsætninger (f.eks. 1,11.15; 2,21; 9,7), hovedsætninger som bisætninger (f.eks. 1,11; 3,15; 5,20) og direkte tale som indirekte tale (f.eks. 4,27; 5,6.7.8.16.19; 7,19; 8,1.12). Desuden tilgodeser PO kun i et enkelt (11,1) ud af 9 tilfælde den hebraiske konstruktion med infinitiv absolutus + finit verbum af samme rod (Se kommentar til 2,19).

Ved at se bort fra disse virkemidler nedtones det dramatiserende element i oversættelsen og det bør overvejes i højere grad at lade disse virkemidler komme til deres ret i den dansksproglige gengivelse. Et mindstekrav må være konkordans.

b. Transskription af ׀ og ׃

Skal udviklingen i nyere dansk retskrivning følges bør ׀ oversættes med det danske 'sj', fremfor den internationale engelske transskription 'sh', og når vi nu har et 'z' i det danske alfabet, bør ׃ gengives med 'z' og ikke 's' (Se kommentar til 1,15).

c. Gengivelse af ׀

׀ bliver brugt i mange ordforbindelser og er et nøgleord i MT. Det er derfor fint, at PO forsøger at fremhæve det i sin gengivelse. ׀ forekommer tre steder i ordforbindelser i Exodus 1-15 og alle tre steder har PO en dårlig gengivelse af den hebraiske metafor. 3,19 og 6,1 har $\text{וְאֵלֶיךָ בְּיָדֶיךָ}$, mens 14,8 har $\text{וְאֵלֶיךָ בְּיָדֶיךָ}$. Alle tre steder bør rettes (Se kommentarer til stederne).

d. Forkert afsnitsinddeling

I 2,15 og i 14,4 kan det diskuteres hvorvidt PO har ramt MT's afsnitsinddeling rigtigt. PO til de nævnte steder skaber ikke de store problemer, men principielt bør MT's afsnitsinddeling følges.

2. STEDER DER SKAL RETTES

a. Konkordanskrav

I en lang række tilfælde undlader PO at oversætte konkordant med oversættelsespraksis fra andre steder. Til dels skyldes det vel, at

de forskellige oversættere ikke har været tilstrækkeligt opmærksomme på vigtigheden af, at de pågældende hebraiske ord bliver oversat ens i hele prøveoversættelsen af GT.

Også i Exodus 1-15 er der mange eksempler på, at samme hebraiske ord er oversat forskelligt fra sted til sted, samt at konkordansmulighed fra andre steder i PO er oversat. Det gælder følgende ord:

I forbindelse med dyrebetegnelserne בָּרֶקַע, הַמִּצֵּד, הַשֶּׁד, הַמִּצֵּד og בָּרֶקַע, er PO med til at fremme den helt store forvirring. PO's oversættelser af de hebraiske betegnelser er hverken dækkende for den leksikale betydning eller gengivet konsekvent. Det skal rettes (Se kommentar til 2,16 og 9,3).

Det hebraiske ord בָּרֶקַע er i 2,3.7.8 gengivet med 'barnet', mens det i 2,9 er oversat med 'drengen' (Se kommentar til 2,3).

I 3,7 har PO gengivet både עֲנִי og מַכְאֵב med 'lidelse'. עֲנִי bør gengives med 'elendighed' i 3,7.17 og 4,31 (Se kommentar til 3,7).

מִנְיָה i 12,3 og מִנְיָה i 12,6 er begge oversat med 'menighed'. מִנְיָה bør gengives med 'menighed' og מִנְיָה med 'forsamling' (Se kommentar til 12,6).

Både i Exodus 1-15 og f.eks. i Josua 5 veksler PO mellem gengivelsen 'ud af' og 'ud fra' i sin oversættelse af מֵאֵרֶץ מִצְרָיִם. En af delene bør vælges (Se kommentar til 12,17).

וַיִּבְרַח er i 13,11 gengivet med 'tilsvor', mens det i 13,5 er oversat med 'lovede' (Se kommentar til 13,11).

I 2,1 er præsentationsformelen וַיִּהְיֶה אִישׁ מִבְּנֵי לֵוִי ikke oversat konkordant med PO til 1.Sam.1,1 (Se kommentar til 2,1).

Ligeledes i 2,1 er udtrykket וַיִּתֵּן אֵלָיו gengivet med 'giftede sig med'. Denne oversættelse tilslører det forhold, at manden dengang var den aktive i ægteskabsindgåelsen. Desuden er gengivelsen inkonsekvent, idet PO til f.eks. Gen. 4,19; 6,2; 12,19; 25;1 28;9 og Hos. 1,2 oversætter udtrykket med 'tage sig en kone'. Der bør oversættes konkordant med disse steder i 2,1.21; og i 6,20.23.25 (Se kommentar til 2,1).

Endelig er PO inkonsekvent i gengivelse af לֵךְ לְשָׁלוֹם. Gengivelsen 'tag du roligt afsted' i 4,18 dækker ikke indholdet af den hebraiske freds- og afskedshilsen og er ikke oversat konkordant med PO til Dom.18,6, 1.Sam.1,17 og 20,42 (Se kommentar til 4,18).

Rettelsesforslagene til de pågældende steder er ikke de eneste rigtige dansksproglige løsninger, men kvalitative forslag til kraftig overvejelse.

b. Sivhavet og Filistæa

PO har ret i, at det hebraiske udtryk יָם סוּף ordret betyder 'Sivhavet'. Men betegnelsen 'Det røde Hav' er en så fast indgroet og hævdunden gengivelse, at den bør bevares (Se kommentar til 10,19). Det samme gælder PO's 'Filistæa' istedet for 'Filisterlandet' (Se kommentar til 15,14).

I særklasse blandt ting der skal rettes er PO's oversættelse af løfte og profeti og gengivelse af gudsnavnet.

LØFTE OG PROFETI

I Exodus 1-15 forekommer direkte eller indirekte forudsigelse i 10,14 og 11,6 i forbindelse med plagerne, i 13,17 i forbindelse med udvandringen og i 15,13-15 i Israels lovsang. I alle tilfælde tilsidesætter PO med sin gengivelse både eksegetiske og bibelteologiske hensyn. PO har med sin gengivelse umuliggjort en

profetisk tolkning og ændrer med sin meningsbestemte oversættelse afgørende ved det gudsbillede, den hebraiske tekst giver udtryk for. Dette skal ændres (Se kommentarer til 10,14; 13,17 og 15,15).

GENGIVELSE AF GUDSNAVNET

Exodus 3,14-15 er det eneste sted i GT, der giver en egentlig forklaring af gudsnavnet og må således danne udgangspunkt for forståelsen og gengivelsen af gudsnavnet. PO til Exodus 1-15 må således også være udtryk for PO's forståelse og gengivelse af gudsnavnet og en kritik af denne er derfor på sin plads her.

PO gengiver næsten alle steder gudsnavnet יְהוָה med 'Herren'. En enkelt sted i Exodus 1-15 har PO imidlertid ændret fra 'Herren' til 'den Herre' (5,2).

I Appendix er emnet behandlet og et resultat af denne behandling er, at gudsnavnet יְהוָה er et egentligt navn og bør gengives som sådan. Da det yderligere er Guds navn bør det fremhæves i oversættelsen med kapitæler (Se appendix punkt 6B).

BIBLIOGRAFI

Lexicon in Veteris Testamenti Libros
Koehler/Baumgartner
Leiden
E.J. Brill 1958

A concise hebrew and aramaic lexicon of The old Testament
Holladay, William
Leiden
E.J. Brill 1971

Commentary on The old Testament
Volume 1
Keil/Delitzsch
Eerdmans
Grand Rapids, Michigan, 1975

Exodus
Childs, Brevard S.
SCM Press 1974

A commentary on the book of Exodus
Cassuto, U.
The Magnes Press
Jerusalem 1983

Old Testament survey
La Sor, William
Eerdmans
Grand Rapids, Michigan, 1982

The revelation of the divine name
Motyer, J.A.
Theological Student Fellowship 1959

The meaning of the divine name YHWH
Gianotti, Charles R.

Biblioteca Sacra
January-march 1985, p. 40ff.

APPENDIX GUDSNAVNET I EXODUS 3,14-15

Tetragrammet יהוה er uden tvivl det mest betydningsfulde navn i Det Gamle Testamente. Og det er uden tvivl også det ord i GT, der har forårsaget størst diskussion i tidernes løb. Men før vi går til de forskellige tolkningsmuligheder af navnet i Exodus 3,14-15, bør et par ting nævnes.

1. Exodus 6,2-3 vs. Genesis 4,26

Exodus 6,2-3 indikerer, at gudsnavnet יהוה først blev kendt på Moses' tid: "Gud talte til Moses og sagde til ham: 'Jeg er HERREN! For Abraham, Isak og Jakob åbenbarede jeg mig som Gud den Almægtige, men under mit navn HERREN gav jeg mig ikke til kende for dem.'"

Dette står tilsyneladende i modsætning til, at gudsnavnet יהוה ifølge Gen. 4,26 er kendt så tidligt som på Enosj's tid, og at navnet ligeledes blev brugt i patriarktiden (cf. Gen.12,1.4; 13,4 etc.).

Historisk-kritisk arbejdende gammel-testamentlere har som oftest løst dette problem ved hjælp af kildehypoteserne, men på historisk-bibelsk grundlag må en anden løsning påpeges. J.A. Motyer gør sig til talsmand for denne ("The Revelation of the Divine Name", Leicester; Theological Students Fellowship, 1959, pp. 12-13) med denne oversættelse: "And God spoke to Moses, and said to him: I am Yahweh. And I showed myself to Abraham, to Isaac, and to Jacob in the character of El Shaddai, but in the character expressed by my name Yahweh I did not make myself known to them..." Motyer konkluderer således, at det var den karakter, navnet gav udtryk for, der var blevet holdt tilbage for patriarkerne, ikke selve navnet.

Fra historisk-kritisk hold tilslutter Mowinckel sig ligeledes denne forståelse ("The Name of the God of Moses", Hebrew Union College Annual 32, 1961, p.126): "Exodus 3 does not support the theory that the name of Yahweh was not known to the Israelites before Moses...A name may have deeper meaning than the one discernible at first glance and recognizable to everybody...a man who knows the 'real' deeper meaning of the name of a god, really 'knows the god' in question."

Herved berører Mowinckel et andet vigtigt aspekt:

2. Semitisk navnebrug

La Sor udtrykker i "Old Testament Survey", p.134, betydningen af semitiske navne: "To grasp the force of Moses' question, it is necessary to understand that a name, in the Old Testament conception, is not merely a vocable to distinguish one person from another, but rather is bound up closely with the person's very existence, representing and expressing his or her character and personality. To learn a person's name is to enter a relationship with his very being." At forstå betydningen af det guddommelige navn, er at forstå den karakter, det billede af Gud, som navnet giver udtryk for.

Selve navnet יהוה var ifølge denne forståelse kendt før Moses' tid, mens betydningen af navnet først blev åbenbaret på Moses' tid.

Eftersom teksten i Exodus 3,14-15 er det eneste sted i GT, der giver en egentlig forklaring af gudsnavnet, er den uhyre central, og må derfor danne udgangspunkt for diskussionen om gudsnavnets betydning.

3. יהוה og אלהים

Som svar på Moses' spørgsmål efter Guds navn, finder vi to parallelle svar. Moses skal sige til israelitterne (a) 'יְהוָה har sendt mig til jer', (v.14), og (b) 'יְהוָה...har sendt mig til jer', (v.15), og før de forskellige tolkninger skitseres bør problemet med sammenhængen mellem de to svar יְהוָה og יְהוָה nævnes. Ser man bort fra de historisk kritisk arbejdende forskere, der opfatter gudsnavnet som en afledt hifil-form (cf. punkt 4C), er der udbredt enighed om, at de to svar er parallelle. Tryggve N.D. Mettinger gør sig til talsmand for denne forståelse, og siger, at "desse formuleringer har en inre logik, som man inte bör förbise. Guds namn är JHWH, "Han Är". När Gud själv talar och uppenbarar namnets djupare betydelse talar han inte om sig själv såsom "Han Är" i tredje person. Han säger självfallet: "Jag Är" (v.14). Men så kan inte Mose säga. Mose måste säga "Han Är" (v.15)." ("Namnet och närvaron", p.41). יְהוָה opfattes således som gudsnavnet i Guds egen mund, 'JEG ER', mens Moses og andre kødelige må bruge navnet יְהוָה, 'HAN ER'.

4. Tolkninger af Exodus 3,14-15

A. Den 'indefinierbare' Gud

Tilhængere af denne tolkning ser i Guds svar en afvisning af Moses' spørgsmål. Stedet opfattes som et eksempel på den stilistiske figur i hebraisk, der indebærer en gentagen brug af samme rod, og som bruges, når man ikke ønsker at udtale sig mere explicit. Guds navn er et mysterium og kan ikke forstås af mennesker, og derfor udtrykker Gud sig på denne undvigende og ubestemmelige måde.

Zimmerli skriver i "Old Testament Theology in Outline", p.20: "In this figure of speech resounds the sovereign freedom of Yahweh, who, even at the moment he reveals himself in his name, refuses simply to put himself at the disposal of humanity to comprehend him. We must also take into account Gods refusal to impart his name to Jacob in Genesis 32:30. 'Why do you ask about My name?'"

Mod denne opfattelse må indvendes, at Exodus 3,14-15 ikke noget sted giver udtryk for, at Moses spørger forgæves eller at Gud irrettesætter ham for at spørge. Vers 14b synes tydeligt at bruge יְהוָה som et navn: "Således skal du sige til israelitterne: JEG ER har sendt mig til jer!", og יְהוָה i vers 15 er brugt parallelt med יְהוָה i vers 14b. Moses skulle således give israelitterne יְהוָה eller יְהוָה som Guds navn. Det betyder ikke nødvendigvis at navnet fuldt ud åbenbarer Guds karakter, men når navnet bliver brugt af Gud selv, udtrykker det i alt fald noget om Guds væsen.

B. Det 'ontologiske' syn

I denne tolkning opfattes udsagnet som et udtryk for Guds væsen. Gud er en absolut eksistens, som i sig selv besidder essentielt liv og permanent eksistens. Tolkningen støtter sig til LXX, εἶπα εἰπὶ ὃ ἐν, idet LXX's brug af εἰπὶ underbygger denne forståelse. Det er også denne forståelse af Exodus 3,14-15 der ligger bag Calvins gengivelse af gudsnavnet med 'l'Eternel' i sin bibeloversættelse, en forståelse, Calvin finder bevidnet allerede i den apokryfiske Baruks Bog, kapitel 4-5. Samme tolkning og gengivelse ('der Ewige') har Moses Mendelssohns bibeloversættelse i begyndelsen af 1800-tallet. I nyere tid gør bl.a. McCarthy sig til talsmand for denne forståelse ("Exodus 3:14", p.318) ved at hævde, at Exodus 3,14 "served as the proof text for Christian ontology in the early centuries of the church and later...at times it has led to an emphasis on static being..."

Bertil Albrektson påpeger imidlertid en åbenlys svaghed ved denne

tolkning. Udsagnet opfattes i denne tolkning som bestående af en hovedsætning, אֲנִי אֵלֹהִים, og en bisætning, אֲשֶׁר אֵלֹהִים. Men med oversættelsen "Jeg er den, som er" gengives ifølge Albrectson den hebraiske tekst "in a way to which...there are no real parallels in the Hebrew of the Old Testament and which is the natural way of expressing in Hebrew the idea which is supposed to be found in the passage." ("On the Syntax of 'ehyeh 'asher 'ehyeh in Exodus 3:14", p..27-28). Tryggve N.D. Mettinger tilslutter sig denne kritik og understreger, at i hebraisk er det sådan, at hvis hovedsætningen står i første eller anden person, så formuleres bisætningen i samme person. (Gen.15,7; Ex.20,2; Lev.20,24; 1.King.13,14; 1.Chron.21,27). ("Namnet och närvaron", p.41-43).

Den hebraiske bisætning אֲשֶׁר אֵלֹהִים står i første person, men er her oversat i tredje person: "Jeg er den, som er". Denne opfattelse forudsætter altså et brud med gængs hebraisk grammatik.

En anden indvending er brugen af LXX som argument for denne forståelse. Ifølge Driver and Briggs, "A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament, p.224, har אֲנִי hovedbetydningerne 'fall out, come to pass, become, be'. A.B. Davidson påpeger således, at "אֲנִי does not mean to be essentially, but to be phenomenally; it is not einai but γινωσκαι." ("The Theology of the Old Testament", p.55). Mowinckel tilslutter sig denne kritik: "He is the god who is, haya....But his being is not the abstract Greek εἶναι, the mere existence per se. To the Hebrew 'to be' does not just mean to exist - as all other beings and things do as well, - but to be active, to express oneself in active being..." ("The name of the God of Moses", p.127). Ifølge denne betydning kan אֲנִי således ikke støtte en ontologisk eller eksistentiel tolkning af Exodus 3,14-15.

C. Det 'kausative' syn

Fortalere for denne tolkning ser i navnet אֵלֹהִים en kausativ form og betydning. W.F. Albright hævder således, at "Yahweh can only be derived from the verbal stem HMY, but cannot be the ordinary imperfect (gal) of the verb, but must be causative (hiphil)." ("From the Stone Age til Christianity", p.259). D.N. Freedman tilslutter sig Albright's forståelse (af אֵלֹהִים som hifil, imperfektum, 3.person maskulinum), og på grundlag af forbindelsen mellem אֵלֹהִים og verbet אֵלֵם i Exodus 3,14 konkluderer han, at אֵלֵם אֵלֹהִים betyder essentielt, "I cause to be what comes into existence" (The Name of the God of Moses, pp.152-153).

F. Cross tilslutter sig ligeledes denne forståelse, men følger et noget anderledes spor. Ved hjælp af nærorientale paralleler fremsætter han den teori, at אֵלֹהִים oprindeligt var et efternavn til 'El', den skabende guddom. Cross støtter sin teori ved at forsøge at spore udtrykket אֵלֵם אֵלֹהִים tilbage til sin oprindelige pro-semitiske form. Han hævder således, at udtrykket var et efternavn, der oprindeligt skulle læses i tredje person, idet אֵלֵם i ugaritisk erstattede den relative partikel 'du'. Han rekonstruerer derved udtrykket: 'yahwi du yahwi', og trækker parallel mellem 'du yahwi' og El's appellativ i ugaritisk 'du yakaninu', 'He who creates'.

For at begynde med det sidste først, påpeger B.S. Childs en åbenlys svaghed i Cross's teori. Cross forsøger ikke at spore de forskellige 'lag' i Israels egen tradition, men prøver istedet for at rekonstruere de forskellige 'lag' ved hjælp af nærorientale paralleler. Dette indebærer imidlertid en meget teoretisk projektion, idet det forudsætter overensstemmelse mellem de nærorientale paralleler og et tidligt niveau i Israels tradition. Dertil kommer, at Israels egen tradition tværtimod tolker gudsnævnet på en sådan måde, at det står i skærende modsætning til nærorientale paralleler. Childs tilbageviser

derfor Cross's teori ved at hævde, at det ville være mere rimeligt at arbejde udfra Israels egen tradition end ud fra en tvivlsom rekonstrueret Israel-tradition ("Exodus", p.63-64).

En lignende argumentation kan føres mod teorien om, at יהוה stammer fra en oprindelig hifil-form. Der findes intet kendt bevis for, at verbet יהוה nogensinde er blevet brugt i hifil. Tværtimod er der tekstvidner om at en kausativ betydning af יהוה er udtrykt ved en piel-form (K.-H. Bernhardt: "Theological Dictionary of the Old Testament", 3:381 og Abba: "The divine Name Yahweh", p.325).

D. Det 'pagtsrelaterede' syn

I denne forståelse knyttes den Mosaiske pagts Gud sammen med navnet יהוה. Verbet יהוה, der er forbundet med יהוה forekommer ofte i pagtsformularer (Deut.26,17-18; Jer.7,23; 11,4.24; 24,7; 31.33; 32,28; 37,27), og Motyer knytter i tilslutning til denne tolkning gudsnavnet sammen med Guds pagtslige forpligtelser overfor Israel samt med verbet 'at forløse'. Han konkluderer, at "the heart of the Mosaic revelation of Yahweh was that He was going to redeem His people" ("The Revelation of the Divine Name", p.24).

Isbell beskæftiger sig i sit arbejde om forholdet mellem Hoseas og "Deuteronomistisk tradition" med slutningen af pagtsforholdet mellem Israel og Gud. Isbell fremhæver, at Hoseas 1,9 næsten ordret bruger ordene fra Exodus 3,12-13: "I er ikke mit folk og Jeg er ikke jeres Gud". Dette kunne også gengives: "I er ikke mit folk og Jeg er ikke יהוה for jer". Isbell understreger parallellismen mellem יהוה אלהים og יהוה אלהים. Da Mosepagten sluttede var Gud heller ikke længere יהוה for dem.

Til denne tolkning er at sige, at den tilsyneladende er korrekt, men at den kun forklarer en del af gudsnavnets kompleksitet.

E. Det 'fænomenologiske' syn

Fortalere for denne tolkning forstår ved det guddommelige navn יהוה at Gud vil åbenbare sig selv gennem sine handlinger i historien. Implicit i dette syn er det 'pagtsrelaterede' syn, hvor gudsnavnet knyttes sammen med Guds pagtslige forpligtelser overfor sit folk. Delitzsch udtrykker det således: "The question 'What is His name?' presupposed that the name expressed the nature and operations of God, and that God would manifest in deeds the nature expressed in His name. God therefore told him His name, or, to speak more correctly, He explained the name יהוה, by which He had made Himself known to Abraham at the making of the covenant (Gen. xv. 7), in this way, יהוה אלהים EJEJA, 'I am that I am', and designated Himself by this name as the absolute God of the fathers, acting with unfettered liberty and self-dependence." ("The Pentateuch", p.442).

Også Mowinckel tilslutter sig denne forståelse og siger med henvisning til Exodus 3,14-15: "He is the god who 'is', haya, in the fullest meaning of the word... But this 'being' is not the abstract Greek εἶναι, the mere existence perse. To the Hebrew 'to be' does not just mean to exist - as all other beings and things do as well - but to be active, to express oneself in active being, 'The God who acts'. 'I am what in creative activity and everywhere I turn out to be', or 'I am (the God) that really acts'." ("The name of the God of Moses", p.127).

Endelig må også B.S. Childs nævnes: "The tenses of the formula indicate that more than a senseless tautology is intended, as if to say, I am who I am, a self-contained, incomprehensible being. Moses is not simply refuted as was Manoah (Judg.14,18). Rather God announces that his intentions will be revealed in his future acts, which he now

refuses to explain." ("Exodus", p.76).

Med denne forståelse af Exodus 3,14-15 bliver betydningen af imperfektumsformen יהוה tydelig. Guds manifestation overfor Israel er ved den brændende tornebusk endnu fremtid, men יהוה er Guds løfte og forsikring om, at Han vil forløse sit folk og åbenbare sig i fremtidige handlinger. Samtidig tager denne forståelse hensyn til Exodus 6,2-3. Guds navn var kendt for 'fædrene', før Moses' tid, men ved den brændende tornebusk afslørede Gud for første gang sit navns betydning og gav løfte om at åbenbare betydningen endnu mere i sine fremtidige handlinger.

5. Oversættelse af יהוה אֱשֶׁר אֵלֵינוּ

Det 'fænomenologiske' syn vil således blive brugt som udgangspunkt i AP-serien til Exodus 1-15, og gengivelsen bør derfor udtrykke følgende: "Jeg er (den Gud) som virkelig handler" eller "Jeg er den, som jeg i mine fremtidige handlinger viser mig at være". Problemet er så bare hvordan det gøres i en dansksproglig gengivelse, uden at være for fri og omskrivende i forhold til den hebraiske tekst. Selvom f.eks. 'Jeg er den, som jeg viser mig at være' måske er den mest dækkende oversættelse af יהוה אֱשֶׁר אֵלֵינוּ, vil det nok under alle omstændigheder være forkert at begrænse tolkningsmulighederne med en sådan gengivelse. Det bør derfor overvejes at fastholde 'Jeg er den, jeg er', som ikke på nogen måde forhindrer en sandsynlig fænomenologisk tolkning, og som samtidig ikke gør vold på den hebraiske tekst.

6. Oversættelse af יהוה og יהוה

Når det drejer sig om gengivelsen af gudsnavnet i en dansksproglig oversættelse, støder vi igen på problemet med יהוה og יהוה. Som nævnt under punkt 3, taler Gud om sig selv som יהוה, 'JEG ER' (vers 14), mens Moses og andre kødelige skal titulere ham יהוה, 'Han er' (vers 15). Selvom der i begge tilfælde er tale om Guds navn, bør denne skelnen også opretholdes i en dansksproglig gengivelse, så at der sondres mellem Guds navn i Guds mund og Guds navn i menneskers mund.

A. יהוה

Når det drejer sig om gengivelsen af יהוה bør den svare til vers 14a, 'Jeg er'. Gudsnavnet er imidlertid så vigtig og central en teologisk term i GT, at den i oversættelsen bør skille sig ud fra alle andre navne. En hævdevunden måde at gøre det på, er at gengive med kapitæler, således at יהוה gengives med 'JEG ER'.

B. יהוה

I LXX gengives יהוה med κυριος, 'Herre', modsvarende אֲדֹנָי. Gennem formidling af Vulgata, som har 'Dominus', har de europæiske bibeloversættelser i reglen gengivet gudsnavnet med 'Herren' eller 'HERREN'. En undtagelse var Calvin, der i sin bibeloversættelse gengav gudsnavnet med 'l'Eternel', 'den Evige' (Se kommentar under punkt 4B).

Først i en af de nyere oversættelser (hvis man ser bort fra kommentarernes oversættelser) er den videnskabeligt rekonstruerede navneform kommet på tryk. JerB har 'Yahve' og den tilsvarende engelske udgave, The Jerusalem Bible, har 'Yahweh'. I forordet til sidstnævnte giver udgiveren imidlertid udtryk for sin egen tvivl med hensyn til denne gengivelse: "It is not without hesitation that this accurate form has been used..." (p.6).

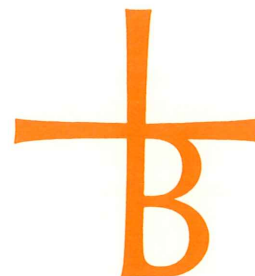
De alternativer der er i en dansksproglig gengivelse af gudsnavnet יהוה er således Jahve, HERREN, og Herren.

Der er mange ting der taler for gengivelsen 'Jahve'. Først og

fremmest at יהוה er et egennavn og bør behandles som sådan. Men tvivlen om hvordan יהוה skal udtales bør komme en gengivelse til gode. At gengives med 'Jahve' eller 'Yahweh' er kun gisninger, og indtil man med sikkerhed har fastslået navnets udtale bør det i hvert fald i bibeloversættelser undgås at gøre forsøg derpå.

Der står så tilbage at vælge mellem gengivelserne 'Herren' og 'HERREN'. Fordelen ved at skrive 'HERREN' med kapitæler er, at MT's vekslen mellem יהוה, 'HERREN', og יהוה, 'Herren', kommer til sin ret i oversættelsen. Denne distinktion er ligeledes internationalt gangbar, eftersom det er gammel hævð i mange oversættelser at gengive יהוה og יהוה på denne måde.

Derfor vil disse gengivelser også blive brugt i AP-serien til Exodus 1-15.

Stud.theol. Jens Bruun Kofoed
Dansk Bibel-Institut
Frederiksborggade 1B, 1.
1360 København K

J.nr. 01-08-03

Vor ref. NJC/if

Dato 8.05.1989

Kære Jens Bruun Kofoed!

Da jeg ikke var til stede den dag, du var her for at aflevere dine bemærkninger til prøveoversættelsen af Ex. 1-15, vil jeg gerne her anerkende modtagelsen og takke dig for det store arbejde, du har lagt i disse bemærkninger. Jeg har videregivet dem til revisionsgruppen, så de vil komme til at indgå i den vigtige, afsluttende revisionsfase.

Med tak de bedste hilsner

Niels Jørgen Cappelørn
generalsekretær